

AKADEMİ MECMÛASI

Sâmiha Ayverdi
Nihad Sâmi Banarlı
Tahsin Banguoğlu
Bâkî Bilgin
Fâruk Nâfiz Çamlıbel
Nihad M. Çetin
M. Uğur Derman
Semavi Eyice
Nermin Pekin
Fevziye Abdullah Tansel
Fâruk K. Timurtaş
Rızâ Ümid

Kitaplar :
Münir Atalar

AKADEMİ MECMUASI

Yıl : 4

Nisan 1975

Sayı : 2

Kubbealtı Akademi Mecmûası, üç ayda bir çıkar, akademik mecmûadır.

Sahibi : Kubbealtı Cemiyeti adına İdâre Heyeti Başkanı : İlhan Ayverdi, Yazı İşleri Müdürü : Ayşe Özden

Fiatı 10 T.L., yıllık abone bedeli 40 T.L. dir. Dış ülkeler için abone bedeline posta ücreti ilâve edilir: Her sayının ücreti, Avrupa için 350 krş. Amerika için 10 lira 25 krş. tur. (Abonelerin, değişen adreslerini bildirmeleri ricâ olunur.) İlan ve reklâm, milli kültürümüze hizmet eden müesseselerden alınır; tam sahife 1500, yarım sahife 800 liradır.

Adres : Çarşıkapı, Yeniçeriler Caddesi, No. 81 İstanbul; P.K. 107 —
Beyazıt. Tel. 22 95 17

Basıldığı Yer : *BATUR Matbaası*

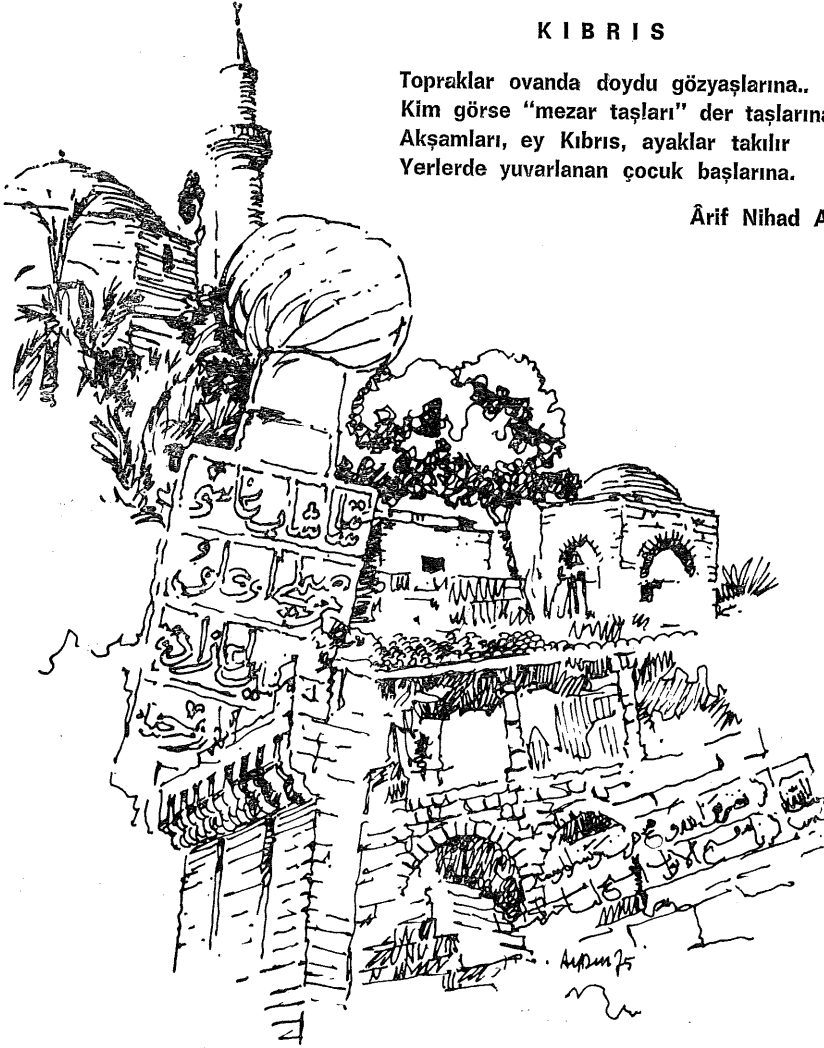
İÇİNDEKİLER

	Sahife
Tarih ve San'at	İlhan Ayverdi 5
San'at Geleneğimiz	Sâmiha Ayverdi 7
Uydurma ve Yanlış Kullanılan Kelimeler Sözlüğü	Prof. Dr. Fâruk K. Timurtaş 11
İsimsiz Kıt'alar	F. Nâfiz Çamlıbel 15
Yahyâ Kemâl'le Konuşmalar	Nihad Sâmi Banarlı 16
Ârif Nihad Asya ve Nejdî Sançar	Fevziye Abdullah Tansel 18
Serzeniş	Rızâ Ümid 36
Millî Dünyâ Görüşü Üzerine	Prof. Tahsin Banguoğlu 37
Mehmed Âkîf'den Mektuplar	M. Uğur Derman 45
Sofya Yakınında İhtiman'da Gaazî Mihaloğlu Mahmud Bey İmâret - Câmii	Prof. Dr. Semavi Eyice 49
Râşid Efendi Kütüphanesi'nin Kuruluşuna Dâir	Nihad M. Çetin 62
Kubbealtı'ndan Haberler	
Millî Kültür ve Millî Terbiye	Nermin Pekin 67
Nisan Gazeli	Bâkî Bilgin 70
Kitaplar	Münir Atalar 71

KIBRIS

Topraklar ovanda doydu gözyaşlarına..
Kim görse "mezar taşları" der taşlarına;
Akşamları, ey Kıbrıs, ayaklar takılır
Yerlerde yuvarlanan çocuk başlarına.

Ârif Nihad ASYA

TÂRİH VE SAN'AT

Ahmed Hâşim gurup renkleriyle kızaran göllerdeki nazlı kamışların, akşamın bütün efsunkâr güzelliğini tattığını tasavvur edecek hassâsiyette bir şâirdir. Ona göre: “Hiç bir çehre hayalde olduğu kadar hakîkatte güzel değildir.” Aslında, kaba ve çirkin olanı bile şâirâne hayal gücünün potasından geçirip güzelleştiren, şiirleştiren Hâşim'in derecesinde olmasa bile, herkesin bir hayal âlemi vardır ki gerçekleri daha çekici, daha câzip kılar. Bu, milletler için de böyledir. Târihin yanında destan ve masal ne kadar büyüleyicidir. Geçmişteki mühim vak'alar hayal kuvvetiyle renklenip san'at eserlerine, tiyatro sahnesine, romana, şiire intikal ettiği zaman târih kitaplarının sayfelerinden fırlar, ruh ve canlılık kazanır ve böylece millî hâfızaya mâl olur. Hâdiseler, umûmiyetle araya zamânın uzaklaştırıcı têsiri girince, hâfızalarda uzun müddet yaşıyacak câzibesini kaybeder. Fakat san'atkârın ve halkın dehâsı onları hayal, masal ve şiir gücüyle güzelleştirmişse canlılıkları devamlı olur. Târih kuru, masallaşan ve efsâneleşen târih ise cezbedicidir.

Meselâ bir Truva'nın fethi bugün dünyânın gözünde târihi gerçekleriyle değil şi'riyeti ve efsânevî kisvesiyle canlı kılınmıştır. Tahta at içinde şehre giren askerlerin zafer şevkini tadan, Helen'in güzelliğinden zevklenerek kaç kişi vak'a-

nın hakîkî cereyan tarzını bilmeğe muktedirdir ve bilmek ihtiyâcını duyar? Truva hakîkatıyla değil, masal cihetiyle canlılık ve güzellik kazanmıştır. Aslında Avrupa san'atının büyüttüğü nice vak'a böyle değil midir?

Târihimizde ise öyle hâdiseler vardır ki masal ve hayâle ihtiyâcı olmadan efsânevî güzelliktedir. Yahyâ Kemâl bunu şöyle ifâde ediyor: "İstanbul Fethi'nde târih masaldan daha güzel, daha büyük, daha efsunludur. O kadar ki İstanbul'un fethini âteşin bir merakla okumuş olanlar artık masal tarzında okumak istemezler. Bunu nefsimde tecrübe ettim. Fethin zevkine vardıktan sonra insan değil masaldan hattâ târihi vesîkalarından bile bıkıyor, yalnız surların taşlarını sevebiliyor" (1).

Türk târihinde, san'atkârlara hazır birer mevzû teşkil edecek vasıfta, hakîkatin hayâli aştığı daha nice mes'ûd hâdiseler vardır. Böylesine bol imkân ve malzemeyi önümüze seren bir geçmişin şâheserlerle dile gelmeyişi'nin sebebini mâzîmizi sevdirmemekte, kültür ve dil fukarâsı nesiller yetiştirmekte aramak ve artık hayâlden güzel hakîkatleri sunmak için durmadan bizleri çağıran târihimizin sesini duymak gerek. Bu târih gizli hazineler gibi sakladığı yüzlerce mâcerâyı işliyecek san'atkârları bekliyor.

İlhan Ayverdi

(1) Târih Musâhabeleri, İst. Fetih Cemiyeti, Yahyâ Kemâl Enstitüsü neşriyâtı 1975,

SAN'AT GELENEĞİMİZ

Sâmiha AYVERDİ

Nerede bağlanıp nerede çözüldüğü kestirilemeyen bir târihin diliyle her adımda bir gûnâ konuşan Anadolu Selçuklu merkezleri, hâlâ yer yer mihraklar veren âbidelerinin bakıyeleriyle bugün dahî öğünebilir.

Tokad'ın Gök Medresesi, Ali Paşa Câmii, Erzurum'un Çifte Minâresi, Saltuk Kümbedi, Sivas'ın Burûcerdiye ve Gök Medreseleri, Niğde'nin Ak Medresesi, Karaman'ın Hâtûniye Câmii, Akşehir'in Taş Medresesi, tepeden tırnağa takıp takıştırmış gelinler gibi, hâlâ Anadolu'nun bağrında he-sâbı görülmüş şanlı bir târih mâcerâsının rüyâsını dokuyan eserlerden bâzılarıdır.

Ama bu nasıl bir şahsî rüyâ ki, içinde Helen-Roma dünyâsının san'at görüşüyle irtibat ve iştirak kurmamış saf bir Orta-Asya ikliminin damgasını taşımaktadır.

Böylece de Selçuklular, derinlemesine kök saldıkları Anadolu topraklarında fikrî ve bedîî güçleriyle, ayrı bir medeniyetin örneklerini vererek Helen-Roma verimlerinin karşısına çıkmışlardır.

Öyle ki bir taraf, putperest ve politeist Greko-Romen bakıyelerine zemin teşkil ederken, diğer taraf, İslâm'ın tevhid-

ci anlayışını san'at heyecanlarıyla dile getirmeğe uğraşıyordu.

Bir dünyâ görüşü ve hayat felsefesinin cemiyet şartları içinde kalıplanıp ifâdelenmesi demek olan mîmârî, böylece Selçuklular'ın da, inanış ve düşünüşlerine, meydana getirdikleri san'at eserleriyle ayna tutmakta idi.

Moğol istilâlarından, İran ve Harezmlilerden kaçan ilim ve san'at adamları için Anadolu, bir nevî kal'a ve sığınak olmuş, şüphe yok ki bu akış ve kaynaşma Selçuk medeniyetini inceleştirip geliştirmekte ehemmiyetle rol oynamıştı.

Böylece, İran'ı, Tûran'ı sarmış olan İslâmî anlayış, Anadolu Selçukluları'nda da bir devre adını veren, fikir ve san'at meş'alesini tutuşturup, ırkî, coğrafi ve vicdânî bir terkip ve üslup meydana getirmiştir.

Orta-Asya'dan süzülüp, eğlendiği ve oyalandığı medeniyetlerden, az veyâ çok izler, têsirler ala ala yoluna devâm eden Selçuk mîmârîsi, Roma'nın mîraşçısı bulunan Bizans'ın yakın komşusu olmasına rağmen, bu gayr-ı İslâmî san'atlara meyletmekten uzak kalırken, bir dereceye kadar Elcezîre ve İran san'at an'anelerine kulak kabartır olmuştur.

Fakat Selçuk mîmârîsi, plânda olsun, süslemede olsun, mütecânis ve ağırbaşlı bir merhaleye varamamış olmakla beraber, gene de kimden ne almış ne getirmişse, kendi tarzı ve üslûbu içinde hazmederek "yerliyim!" diye öğünecek bir olgunluktan da uzak kalmamıştır.

Öyle ki döl alıp döl veren bu canlı ve yaşayan san'at, izini ve zürriyetini bir yandan Haçlı ordularının eline vererek Avrupa'ya, bir yandan da komşu medeniyetlerin ellerine vererek Mısır'a ve Endülüs'e kadar göndermiştir.

Anadolu Selçukluları, Süleyman Şah'dan sonra birlik ve merkezîyetlerini kaybederek içtimâî, siyâsî ve iktisâdî buhranlarla harman olup savrulurken bile, medeniyet ve san'at

hamlelerini, âbidelerinin diliyle terennüm etmekten geri durmuyorlardı. Bir taraftan kılıçlarından kan damlayıp, içten ve dıştan vuran cenklerin kasırgası ile mâmûreleri virân olurken bile, soluk almak fırsatı bulur bulmaz, câmiler, medreseler, hanlar, hamamlar, birer masal kahramânı gibi, köklerini toprağa salıyor, çiniler pişiriliyor, nakışlar işleniyor, oymalar oyuluyor, taş, mermer can veren eller, seslerini ve nefeslerini gelecek zamanların kulağına okuyordu.

İlmin başına en şâhâne külâhı geçiren, en yumuşak ve yumuşatıcı mekânı kuran Selçuk medreseleri, belki de öğrenme ve öğretme arzû, iştihâ ve disiplini verme bakımından, dünyânın yeniden elde etmek isteyeceği örnek bir tarz ve karakter taşır.

Öyle ki, bir Sırçalı Medrese, sanki zevk ve san'at infilâkının tâ kendisi imişçesine, Konya bozkırlarının ortasına, dilsiz bir ilim dâvetçisi gibi, bütün ihtişâmiyle geçip oturmuştur.

Ya önünde huşû ile eğilmek arzûsu uyandıran İnce Minâre Medresesi için ne demeli? Kapısının üstünde, kıyâmete kadar ayrılmamaya and içmiş iki âşık gönlü gibi sarmaş dolaş olan rûmîler, irfan ve hikmet susamışlarına birer çağırış nâğmesi değil de, ya nedir?

San'at ve ziyneti, daha cümle kapısından başlayan ve içine ilk adım atana, kötülüklerini hatâlarını dışarıda bırakmak, yerlerine güzellikler ve iyilikler koymak arzû ve iştiyâkı veren bu öğretim ve terbiye müesseseleri, muhteşem bir rüyâ gibi gerilip genişleyen eyvanları nakışlı, yaldızlı kubbeleri, bir vecd ve aşk ürpertisini çinilere, taşlara, oymalara, yazılara, motiflere geçirmiş renkleri, âhenkleri ve çizgileriyle ne kadar çağırıcı, dost ve âşinâ merkezlerdir.

Birer sevdâ nâğmesi inceliğiyle vatan coğrafyasının orasına burasına serpilen bu medreseler, imâretler, kervansaraylar, îman duygusunun etrâfında birleşen ve örgüleşen bütün bu hayrat, ilim ve san'at aşkının merkezçikleri, Müs-

lûman-Türk ordularının gazâ ve cihad rûhu ile, nasıl da atbaşı gitmekte bulunuyordu.

Ne ki Selçuk mîmârîsi dört başı mâmûr bir plân vahdetine gidemediği için, san'atkâr, hissettiği bu tereddüd ve zaâfı, hârikûlâde gösterişli tezyînat ile kapamak istemiştir.

Fakat Selçuk san'atında dikkat edilecek nokta, onun, Osmanlı mîmârîsinin vahdetli ve mantıklı kemâlini hazırlayan bir çabalama merhalesi olduğu keyfiyetidir.

O Osmanlı mîmârîsi ki, bir koluyla Asya'ya, bir başka koluyla Afrika ve Avrupa'ya uzandığı hâlde, ne putperest ve politeist Greko-Romen üslûbuna kaymış ne Selçuk san'atına kur yapmaya tenezzül etmiştir. Böylece de Doğu'nun ve Batı'nın san'at plâtformuna ayak basmadan kurduğu şahsî bir terkip ve düzenle, san'atında, birlik ve sevgi şuûrunu âbideleştirmek sûretiyle, dünyâya parmak ısırtır olmuştur.

Şüphe yok ki bugün, târihî ve an'anevî yatağından çıkıp, yabancı ve soysuz cereyanların içine karışarak şahsiyetini kaybeden Türk mîmârîsine, hâlâ asırların arkasından ses vermekte olan Selçuk ve Osmanlı mîmârîsinin söyleyeceği söz, göstereceği yol, aşılacağı şuûr, idrak, zevk ve mîras vardır.

Onu, sığındığı yabancı san'atların pençesinden kurtaracak, küçüklük illetinin ittiği taklit bataklığından çekip tekrar târihî yatağına götürecek uyanık ve kudretli eli öpmeye, Türk milleti her zaman hazır beklemektedir.

Uydurma ve Yanlış Kullanılan Kelimeler Sözlüğü

Prof. Dr. Fâruk K. Timurtaş

Ses, şekil, mânâ ve mefhûm bakımlarından yanlış olan kelimelerden birkaçını daha bu yazımızda gösteriyoruz. Bunlar Türkçenin yapısına aykırı oldukları için uydurmadırlar.

Bu makaalemizde ayrıca yanlış kullanılan bâzı kelimelere de dokunacağız. Bunların kendileri değil, kullanılışları yanlıştır. Yâni bu kelimelere mânâları dışında mânâlar verilmektedir.

GEREKSİNME

Son zamanlarda ortada pek çok dolaşan, bir kısım yarı aydınların dilinden düşmeyen uydurma kelimelerden biri de “gereksinme” dir; “ihtiyaç” yerine kullanılıyor. Gereksinme kelimesi iki bakımdan yanlıştır. Bir kere dilimizde “-sin” şeklinde isimden fiil yapan bir ek yoktur. Sonra gerek kelimesi ihtiyaç değil, “lüzûm” mânâsına gelmektedir. İhtiyaç ile lüzûm’un ayrı ayrı mânâlar taşıdığı ise, Türkçeyi biraz bilenler tarafından bile fark edilebilir.

Dilimizin ne gibi bir ihtiyâcı vardı ki, “gereksinme” kelimesi uyduruldu? “İhtiyaç” varken gereksinme’ye muhtaç olacağımızı hiç sanmıyorum.

İNDİRGEMEK

“İrcâ etmek” mânâsına kullanılan indirgemek kelimesi de uydurmadır. Türkçede fiilden fiil yapan “-ge-” diye bir ek mevcut değildir. Dilimizde bilge, dalga, yonga gibi kelimelerde ve bunlara benzetilerek teşkil olunan bölge, gösterge

ve sömürge kelimelerinde bir “-ga, -ge” eki görülmekle berâber bu, fiilden fiil yapan bir ek değil, fiilden isim yapan bir ektir.

İrcâ etmek yerine indirgemek kelimesini kullanmak yanlıştır. “İndirmek” veyâ daha iyi olarak “döndürmek” kelimelerine yer vermek uygun olur. Dilimizi indirgemek değil, aslına döndürmek durumunda olduğumuzu unutmamak gerekir.

DÜŞÜN, DÜŞÜNSEL

“Fikrî” mânâsına kullanılan düşünsel kelimesi de yanlıştır. Bu kelimenin meydana getirilişinde hem ek, hem kök bakımından hatâ vardır. Türkçede nisbet ifâde eden “-sal, -sel” eki bulunmadığına göre, fikrî mânâsına düşünsel diye bir kelime olamaz.

Bu uydurma “-sal, -sel” ekinin oldukça yaygınlaştığı kabûl edilse bile, yine de “düşünsel” kelimesinin teşkili hatâlıdır. Çünkü, kelimenin kökü olan “düşün” de yanlıştır, uydurmadır. Düşün kelimesi düşünmek fiilinden getiriliyor. Dilimizde “-mak, -mek” masdar eki kaldırılınca fiilde kalan kısım emir 2. şahsı gösterir. Böylece düşün kelimesi “sen düşün!” şeklinde bir mânâ ifâde eder. Bir kelimenin hem fiil kökü, hem isim olması mümkün değildir. Bir iki kelime müstesnâ bu kaaide mutlakıtır. Düşünmek fiilinden bir isim türetmek için fiil köküne bir ek getirmek icâp eder. Bu sûretle dilimizde düşünce, düşünme, düşünüş, düşüngü (halk ağzlarında) gibi kelimeler bulunmaktadır. Böylece düşünmek fiilinden “düşünü” şeklinde de bir isim türetilbilir.

Fikir ve fikrî varken düşün ve düşünsel’i ortaya atanlara Allah akıl ve fikir versin demek yerinde olur. Biz fikrimizden memnûnuz. Fikir’den ne zarar gördük ki, düşün diyelim.

ÖZÜMLEMEK

Özümlemek “temsîl etmek” mânâsına geliyormuş, yâni “kendine benzetmek, kendine mâl etmek”. Bu kelime de uy-

durmadır. Çünkü öz isminden “-üm” ekiyle yeniden isim yapmak ve bundan “-le” eki ile fiil türetmek yanlış olur. Dilimizde isimden isim yapan bir “-m” eki yoktur. Böyle bir ek varsa da bu, fiilden isim yapmaktadır. (alım, satım, biçim, ölüm, dönüm gibi).

Özümlemek yerine “özümsemek” denilebilir. Çünkü dilimizde isimlere eklenip onlardan fiil meydana getiren “-imse-” şeklinde bir ek bulunmaktadır (azımsamak, benimsemek gibi). Biz özümlemek’i değil, özümsemek’i benimseyebiliriz. Temsîl etmek yerine “kendine mâl etmek” demek daha da uygun olur sanıyoruz.

YİNELEMEK

“Tekrâr etmek, tekrarlamak” mânâsına “yinelemek” kelimesi uydurulmuş. Yine kelimesi bir edattır. Eski metinlerde ve halk ağızlarında bu edatın yime, yana, gine, gene, yene şekilleri de bulunmaktadır. Edatlar, zarflar ek almayan, tasrif edilmeyen gramer şekilleridir. Bunlara kelime yapma ekleri de getirilemez. Bu sebeplerle yinelemek kelimesi yanlış ve uydurmadır.

Ne kadar tekrar edilirse edilsin “tekrar etmek, tekrarlamak” kelimelerinin yerini “yinelemek” tutamıyacaktır. Yanlışlığı ortaya çıkan bir şeyi tekrarlamakta hiçbir fayda yoktur.

YEĞLEMEK

Son zamanlarda “yeğlemek” kelimesi de “tercîh etmek” mânâsına kullanılıyor. Bu kelime de yanlıştır. Kelimenin kökü olan ve Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde yig ve yiğ şekillerinde geçen “yeğ” daha iyi, daha üstün mânâsına gelmektedir. Daha çok sıfat olarak kullanılan bu kelimeden eskiden dilimizde “tercîh etmek” mânâsına “yeğ tutmak” birleşik fiili türetilmiştir. Böylece tercîh etmek yanında Türkçede yeğ tutmak ve üstün tutmak fiilleri de bulunmaktadır. Fakat, hiçbir zaman “yeğlemek” kelimesi kullanılmamıştır.

Türk milleti yeğlemek’i değil tercîh etmek, yeğ tutmak, üstün tutmak deyimlerini tercîh etmiştir ve edecektir.

Yanlış kullanılan kelimeler :

YAPIT

Yapmak kelimesinden türetilen yapıt, “eser” mânâsına kullanılıyor. Birçok mânâlar ifâde eden, birleşik fiillerde yer alan ve yanlış olarak “etmek” yardımcı fiilinin yerine de kullanılan yapmak kelimesinde “eser meydana getirmek” mânâsı yoktur. Birleşik fiiller dışında yapmak’ın gerçek mânâlarından en yaygın olanı “inşâ etmek, binâ etmek” tir. Nitekim yapıt böyle bir mânâ taşımaktadır.

Dilimizde “-t” eki umûmiyetle yer bildiren isimler meydana getirmektedir. -çit, geçit gibi. Metinlerde ve halk ağzlarında bulunmayan, son zamanlarda teşkil olunan yapıt kelimesi de olsa olsa “yapı yapılan yer” mânâsına gelebilir. Yapıt bu sûretle “eser” karşılığı değil, Fransızca’dan gelen “şantiye” yerine kullanılabilir.

OZAN

“Şâir” kelimesini atıp yerine “ozan”ı kullananlar gittikçe çoğalıyor. Dilimizde 14. asırdan beri görülen ve menşei, Türkçe olup olmadığı iyice tesbît edilemeyen ozan kelimesi “şâir” demek değildir. Ozan ile şiirlerini mûsıkî ile söyleyen “saz şâir” leri kasd edilmiştir. Daha sonraki asırlarda “geveze, çenesi düşük, çok konuşan” mânâsına kullanılan ve terk edilen ozan kelimesinin yerini “saz şâiri” ve “âşık” kelimeleri tutmuştur.

Ozan “saz şâiri” demek olduğuna göre meselâ Bâkî, Yahyâ Kemâl, Mehmed Âkif, Necip Fâzıl, Fâruk Nâfiz için ozan denilemez. Ozan Karacaoğlu, Dertli, Âşık Ömer, Dadaloğlu, Seyrânî v.s. dir. Günümüzün büyük ozanı ise Âşık Veysel’dir. Dikkat edilirse Veysel’in başında bile ozan değil, “Âşık” sıfatı bulunmaktadır. Esâsen bugün saz şâirlerine yurdumuzun her tarafında “âşık” denmektedir. Ozan kelimesi ancak saz şâiri yerine kullanılabilir, geniş ve umûmî mânâsıyla şâir’in yerini tutamaz.

İsimsiz Kıt'alar

Gözlerim görmeden evvel seni gönlüm tanıdı;
Adımız boş yere âşık değil, âvâre değil...
Çekerim anlamadan, dinlemeden hasretini;
Bu gönül derdine vuslat bile bir çâre değil.

Bir gönül sıtması bir yılda geçip gitti, şükür!
Hangi tâlihsiz acep şimdi onun müşterisi?
Şarkılar boynu bükük kaldı, gazeller öksüz...
Olur ancak bu kadar, kahbeden ilham perisi! ⁽¹⁾

Fâruk Nâfiz Çamlıbel

(1) Bu kıtanın, şâirin müsveddelerindeki değişik şekli şöyledir:

Bir gönül destanı bir yılda bitip gitti, şükür!
Şimdi kaç sahte Kerem Aslıhan'ın müşterisi?
Şarkılar boynu bükük kaldı, gazeller yarıda...
Olur ancak bu kadar kahbeden ilham perisi.

NİHAD SÂMÎ BANARLI'NIN KALEMİNDEN YAHYÂ KEMÂL'LE KONUŞMALAR

Yahyâ Kemâl'in Şiirimize Getirdiği Kelimeler :

Benim şiire getirdiğim bâzı kelimeler vardır. Bunlar icât edilmiş veya uydurulmuş sözler değil, halkın dilinde yaşayan, fakat nedense şiir lisânına alınmamış yâhud şiirde tesâdüfen kullanılmış ve ihmâl edilmiş kelimelerdir. Birkaç tânesini hatırlamaya çalışayım :

Sonsuz kelimesi Türkçede hemen hemen hiç yoktu; bunu şiirde kullandım.

“Sonsuz ufuktan âh o ne coşkun gelişti o”

derken kullandığım bu kelime hiç yadırganmadı, bilâkis o mısraın kanatlanmasına yaradı ve derhâl lisâna kabûl edildi.

Akın kelimesi de böyledir. Bu kelime şiirde kullanılmazdı. Paris'de iken eski Türk akıncıları hayâlîmden çıkmazdı. Onların Balkanların fethi târihinde bir şehâmet destânı yaratmış mâcerâlarını hatırladıkça kendimi vatanımda, hattâ târihimizde sanırdım. Paris'de ilk destânî şiir tecrübelerimden olan :

*Elli bin atlı kılıç koymamak azmiyle kına
Dolu dizgin koşuyorlardı akından akına!*

mısrâlarında hem **akın** kelimesi kullanılıyor hem de **dolu dizgin** kelimesi yeni şiirde yer alıyordu. Böylelikle benim Türkiye Türkçesi'nin en saf kelimeleriyle söylemeğe başladığım bu tarz şiirin aynı zamanda eski şiirdeki söyleyiş hünerlerinden hâtıralar taşımasıdır ki onların hem kendilerini hem de bu saf Türkçe kelimelerini yeni Türk zevkine ve idrâkine sıcak göstermiştir.

Çünkü tıpkı eski şiirdeki belâgat kaaidelerine uyarak fakat bu sefer; **atlı, kılıç, kın, dolu dizgin koşmak** ve **akın** gibi *Beyaz Türkçe* kelimeleri bir beyitte toplamış bulunuyordum.

Buradaki **atlı** kelimesi de yeni şiirde hakikî mevkî'ini alıyor ve eski "süvârî" nin yerini tutuyordu.

Bu kabilden olarak, yeni şiire getirdiğim diğer bir kelime de "koşu" dur. Bu kelimeyi Açık Deniz şiirindeki:

*Her yaz şimâle doğru asırlarca bir koşu
Bağrında bir akis gibi kalmış uğultulu*

mısrâlarında kullandım.

Atatürk de Yahyâ Kemâl'in **Geçmiş Yaz** isimli şiirindeki:

*Körfezdeki dalgın suya bir bak, göreceksin:
Geçmiş gecelerden biri durmakta derinde;
Mehtâb iri güller ve senin en güzel aksin,
Velhâsıl o rü'yâ duruyor yerli yerinde.*

parçasını dinlediği zaman yanındakilere şöyle demişti:

— Öz Türkçe diyoruz, fakat dikkat etmeliyiz ki Yahyâ Kemâl **velhâsıl** kelimesini şiire sokmuştur. Bu kelime buradaki kullanılışı ile ne kadar Türkçedir.

Filhakîka şâir, Arapça aslı ile eski Türkçede kullanılan şekli "elhâsıl" olan bu kelimeyi, Türk şiirine, Türk halkı tarafından türkçeleştirilen şekliyle ilk defâ bu şiirde görülen güzellikle yerleştirmiştir.

ÂRİF NİHAD ASYA ve NEJDET SANÇAR

Fevziye Abdullah Tansel

I.

Türk edebiyatı, Orhan Seyfi ve Fâruk Nâfiz'in ardından, yeri kolay doldurulamayacak büyük şâirlerinden Ârif Nihad Asya'sını da, 5 Ocak, 1975'den bu yana kaybetmiş bulunuyor. Bu yazımızda onu, hayat çizgisi hakkında kısaca bilgi vererek tanıtmağa, eserleriyle canlandırmağa çalışacağız.

Ziver Efendi ile Tırnovalı Osman kızı Fatma'nın oğlu Â. N. Asya, 7 Şubat, 1904 (25 Kânûn-ı Sâni, 1319)'de doğmuştur; doğum yerini,

"Nerelisin?" diye soruyorlar:
İnceğiz köyünde doğmuşum;
İnceğiz'i Çatalca'ya, Çatalca'yı
İstanbul'a bağlamışlar...
İstanbulu olmuşum.

mısrâlarıyla anlatan şâirimiz, soy kütüğünün Tokad'dan İstanbul'a gelen Tabaklar (Debbâğlar) Şeyhi Kapısız Hacı Ahmed'e dayandığını yazıyor :

Kemerler'i doldururken
İlâhiler'le cenâzesi,
Kanad olmuş tabutuna Tokad'dan
Koltuğunda gelen seccâdesi.

Kendisi Tabaklar Şeyhi,
Konağı garibler tekkesi..

.....
Yattığı yerlerde şimdi
Ne menekşe moru, ne gül penbesi..

Sarığı sulara sarmaşık,
Bir siyah selvi cübbesi..

Türbedârı ner'de?" diye soranlar:
İşte kaleler, kuleler, işte türbesi..

Uzanmış uyur garip
Dedemin dedesinin dedesi;
Bekler kabrini Yedikule'nin
Sekizinci kulesi..

Â. N. Asya yedi günlük iken babasını kaybedince, Rume-
li'nin bir köyündeki dedesi, onun ölümünde halası, amcası
tarafından büyütüldüğünü, yine kendisinden öğrenmekteyiz:
"Babamın yattığı mezarlığı bilir, yattığı mezarı bilmem. Kay-
bolmuştur. Dedem, beni oğlunun aziz yâdigârı olarak elim-
den tutmasaydı, belki ben de kaybolup gidecektim. Benim ilk
şöhretim, bir Rumeli köyünde onun torunu olarak başlar. Ba-
bamdan dedeme, dedemden halama, halamdan amcama kal-
mışım. Sonunda amcamdan halama dönmüş ve halamdan
millete kalmışım" diyen şâirimizin,

Dal dal dolaşır bir kuşum, uçmuş yuvadan..
Yer yer buluşan yollara baktım havadan;
Gördüm: Bir ucum kök salıyorken Tokad'a,
Gelmektedir, ey yol, bir ucum Tırnova'dan..

Rubâ'isi, babasının ölümünden sonra Rumeli'de dedesinin hi-
mâyesinde yaşadığı, çocukluk yıllarının geçtiği köyün, Tır-
nova çevresinde bulunduğunu aydınlatır. Öğrenimine, dört
yaşında, İncegiz'in köy okulunda başlamış, ilk hocası bu kö-
yün imamı Hüseyin Efendi'dir.

Â. N. Asya, yetmiş yıl sürüp biten hayatının geri kalan
kısımını da, kendi kalemile, ana hatlarıyla çizmiştir; bunu,
yine kendisinden öğrenelim: "İstanbul'da Yüksek Muallim
Mektebi'nden öğretmen çıktım (1928). Adana, Malatya
(1942), Edirne (1948), Eskişehir (1954), Ankara (1955'den
başlayarak Gaazî Lisesi'nde) ve 1960-61'de Kıbrıs'ta (Lefko-
şe'de) edebiyat öğretmenlikleri, arada idârecilikler yaptım.
1950-54 döneminde Seyhan Milletvekilliği'm (Demokrat Par-
ti'den) vardır"; "Dört çocuğum, dört torunum vardır" diyen
Â. N. Asya'nın bir şiirinden, Pirâye, Fatma, Sumru adlı yav-

ruharının ölmüş olduğu anlaşıyor. Çocuklarından dördü yaşamaktadır: En büyüğü Rehâ Uğur Asya, ilk eşinden, Albay'dır. Adana'daki öğretmenliği sırasında, Fakülte'de aynı yıllarda okuduğumuz arkadaşım Kimyâ öğretmeni Servet ile evlenmiştir; Türkiye Petrolleri'nde vazifeli Kemal Koray, Hâcettepe Üniversitesi'nin Temel Bilimler kısmında öğretim görevlisi kızı Fırat ile, yüksek makine mühendisi ve bu sıralarda yedeksubaylığını yapmakta bulunan Murad, bu mes'ud âile hayâtının verimleridir.

Â. N. Asya ile, altı ay kadar öncesinden ölümüne değin hiç görüşmemiştik; fakat, vefâtından üç gün önce konuşabildik: Ocağın ikisinde, perşembe sabahı, hatırını sormak için, gizli bir kuvvet beni arkamdan itmişti; evine telefon ettim; ses yoktu. Onunla konuşmak istiyordum; üç-beş yere telefon ederek, sonunda, Ankara Nümüne Hastahânesi'nin Yeni Özel kısmında, 318 numaralı odasında yattığını ve buranın telefon numarasını alabildim. İyi olduğunu söyledi. Buradan ne zaman çıkacağını anlamak istemiştım; "Hürriyetime sâhip değilim, doktorlar ne zaman çık derlerse o zaman, belki iki-üç gün sonra çıkacağım" dedi. Yeni eserleri olup olmadığını da sordum; *Kıbrıs Rübâ'ileri*'nin ilâveli ikinci baskısını yapmak istediğini söylemişti.

Â.N. Asya, sigaraya çok düşkündü. İki def'a kalb kırızı geçirmişti;

Dolup taşar camekânlarda her çeşit sigara

O eskidir, bu yeni...

"En az zararlı olan hangi cinsidir?" dersen,

Derim, "İçilmeyeni!"

diyor; fakat ondan ayırlamıyordu. Üçüncü kırızının sebebi, ona, bir başka dünyâya göç etmesinde ön safta rehberlik eden de sigara'sı olmuştu.

Ocak'ın beşinci Pazar gününü Pazartesi'ye bağlayan gece hayâta gözlerini yuman Â.N. Asya'nın Cenâzesi, 8 Ocak Çarşamba günü Hacı Bayram Câmî'inden kaldırıldı. Bayrağa sarılı tabutu, Karşıyaka Mezarlığı'na giden yolun başındaki cenâze arabasına kadar, *Tekbîr*'ler ile eller üstünde taşındı.

Onu, bu son yolculuğunda uğurlayanlar arasında üniversite mensuplarından, siyâsîlerden, san'at çevresinden, karşılıklı sevgiyle bağlandığı gençlerden meydana gelen görülmedik bir kalabalık vardı. İsmâil H. Yılanlıoğlu, mezarı başında, onun hayat ve eserlerinden, karakter ve husûsiyetlerinden bahseden ciddi ve duygulu konuşmasının sonunda, orada bulunanları, her yılın 5 Ocak'ında burada buluşmağa dâvet etmiş, genç ve değerli şâirimiz Yavuz Bülend Bâkiler, yüreği parçalanarak okuduğu şiirin uyandırdığı teessüre kendi göz yaşlarını da katmıştı. Yağmur yağıyordu; onun için Tanrı'nın ma'nevî rahmetini de dilemekte idik. Yanyana durduğumuz Ali Çankaya'nın, bir ara, Â.N. Asya'nın, herhâlde,

Ölüm Marşı varsın, alınsın:
Cenâzemde Mehter çalınsın

beytini düşünerek, "Yazık, Mehter çalınması isteğini yerine getiremedik!" dediğini hatırlıyorum¹.

¹ Â.N. Asya'nın, 1967'den başlayarak yayımladığı eserlerinden bazılarında çok kısa, daha geniş olarak, *Defne* dergisinin nesrettiği buroşürde hâtercemesi vardır; her ikisi de kendisi tarafından yazılmıştır. Bu buroşür, *Ârif Nihad Asya Kimdir* ve *Ârif Nihad Asya'ya On Soru* başlıklı iki yazıyı içine alıyor; bunlardan ilkinde âlesine, öğrenim ve resmî hayatına, hangi gazete ve mecmualarda yazdığına; ikincisinde ise bilhassa şâir, şiir, san'at mes'elelerine âit fikirlerini buluruz. (*Defne Dergisi Sunar, Ârif Nihad Asya'nın* 50. *San'at Yılı*, Ankara, b.t.y., b.y.y., 22 s.). *Devlet'teki, Asya'nın Hayat Hikâyesi* başlıklı imzâsız yazıda, sözünü ettiğimiz buroşürdeki hayat çizgisinden faydalanıldığı anlaşılıyor (Nu. 271, 13 Ocak, 1975); bu sayıda, Prof. Hikmet Tanyu'nun, *Türk Milletinin Şâiri Ârif Nihad Asya* adlı yazısına, onun cenâze merâsimi hakkında etraflı bilgiyi içine alan imzâsız bir yazıya da yer verilmiştir. Yavuz Bülend Bâkiler'in, onunla, son akşamında uzun uzun neler görüştiklerini anlattığı yazısı da kayde değer (*Ârif Nihad Asya'nın Son Nüktesi, Son Endişesi, Töre*, nu. 7, Şubat, 1975, s. 8-13). Hakkında pek çok şey yazıldı; bu arada Coşkun Ertepinar'ın *Ârif Nihad Asya İçin* başlıklı şiiri gibi, güzel şiirlere de rastlarız. Bütün bunların bibliyografyasını, ehemmiyetli olanlarının metinlerini, acele etmeden ciddi sürette çalışarak hazırlamak, gençlerimize düşmektedir; böyle bir eser, ileride onun hakkında, uzun süre çalışarak hazırlanacak monografi için de kıymetli bir kaynak olacaktır.

Biz, bu yazımızda, yukarıda sözünü ettiğimiz, kendisinin yazdığı

Radio, onun ölümünden, kendi deyimleriyle, birkaç sözcükle bahsetti. Böyle bir kayıp dolayısıyla, televizyonda hiçbir haber verilmeyişini pek tabîî bulmaktayız; bağlı bulunduğu, kök salmağa çalıştığı ideoloji gereğince, millî ve ma'nevî kıymetleri yok etmeğe çalışan böyle bir müesseseden, ölümünü sevinçle karşılayacağı Â.N. Asya'nın canlandırılması beklenilemezdi!

"İlk yazım, millî mücâdele sıralarında Kastamonu'da çıkmıştır. Adana, İstanbul, Ankara ve başka yerlerde, türlü gazetelerle dergilere yazılar yazdım. Şimdi de dergilere yazmakta, fakat daha ziyâde kösemde kitaplarımla meşgûl ol-maktayım. İdeolojime uygun bütün teşekküllerle iş birliği hâlindeyim" diyen şâirimizin, Adana'da yayımlanan, *Türk Sözü* gazetesindeki köşesinin adı *Kanadlar ve Gagalar* içi; *Görüşler*'in, 1946 yılı başında yayımına başlanılan *Başak* dergisinin Mes'ûl Müdürü bulunuyordu². Son yıllarındaki yazıları en çok, aylık san'at dergisi *Defne*'de basılmıştır; bu derginin yeni serisi kurucularının başında gelmektedir. Edebiyat Cemiyet'inin aylık dergisi *Türk Edebiyatı* ile, *Memleket* gazetesinde yazılarına sık-sık rastlanılmakta idi. "Millî san'at değerlerimizi ortaya çıkarmak, yerli-yabancı çevrelerde tanıtmak ve korumak", "san'atı haysiyet ve hürriyetine kavuşturmak", v.b. millî gayelerle Ankara'da 19 Aralık, 1974'-de kurulup çalışmalarına da başlayan, değerli genç şâirlerimizden Yavuz Bülend Bâkilerin başkanı bulunduğu San'at Derneği'nin kurucuları başında Â.N. Asya da yer almakta idi³.

Â.N. Asya'nın basılmış pek çok eseri vardır; hakkındaki yazıların hiç birinde bunların tam bir listesine rastlamış

biri kısa, öteki oldukça geniş hayat çizgisinden, kendi eserlerinden aldığımız notlardan az-çok faydalandık. Eserlerinde, âile hayatını aydınlatan, annesi hakkında epeyi, kardeşi Tevfik Nihad'a sunduğu, oğlu *Fırat* ve *Murad* için yazdığı, v.b. şiirleri de bulunduğunu söyleyim.

² Â.N. Asya, *Tehdit Mektupları*, Ankara. 1967, s. 37, 97.

³ Bu dernek hakkında bilgi için bk., *Ötüken* mec., nu. 2, Şubat, 1975, s. 24; *Töre*, nu. 45, Şubat, 1975, s. 4.

değiliz. Bu yüzden, elimizdeki imkânlar ölçüsünde, eserlerinin tesbit edebildiğimiz listesini vermeğe çalışacağız :

1. *Heykeltıraş* (Şiirler), İst. 1340 (1925), Mahmud Bey Matbaası, 48 s.
2. *Yastığının Ru'yası* (Nesirler), Adana, 1930.
3. *Âyetler* (Nesirler), Adana, 1936, *Türk Sözü* Basımevi, 84 s. İkinci Basılış, Adana, 1937, Seyhan Basımevi, 84 s.
4. *Kanadlar ve Gagalar-I* (Nesirler), İst., 1945, Sabri Çelik Basımevi, 64 s. İlâveli İkinci baskı. Ankara, 1956, Yıldız Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş., 46 s. (Bk., aşağıdaki nu. 18; Üçüncü Baskı, 1969).
5. *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor*, İst., 1945, Çelik Cilt Basımevi, 80 s. İkinci Basım, İst., 1959, *Toprak Dergisi* Neşriyatı, Nu. 3, 80 s. Üçüncü Baskı, İst., 1967, Yağmur Yayınları, Nu. 30, Şiirler-IV., 96 s. Dördüncü Basım, Yağmur Yayınları, Nu. 30, Şiirler-IV., 2+122.
6. *Kubbe-i Hadra*, Ankara, 1956, Yıldız Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş., 80 s. İlâveli İkinci Baskı, Ankara, 1967, *Defne* Yayınları, 144 s.
7. *Rübâiyyât-ı Ârif*, Ankara, 1956, Yıldız Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş., 56 s.
8. *Kökler ve Dallar* (Şiirler), İst., 1964, *Toprak Dergisi* Yayınları, 80 s.
9. *Rübâiyyât-ı Ârif-II.*, *Kıbrıs Rübâileri*, Ankara, 1964, Türkiye Millî Talebe Federasyonu Yayınları, 88 s. İlâveli İkinci Baskı, Ankara, 1964, *Defne* Yayınları, 112 s. Eserin ikinci sayfasında, "*Defne* Dergisi'nin yayımladığı bu kitap, 1964'de, Türkiye Millî Talebe Federasyonu tarafından bastırılıp dağıtılmış olan *Kıbrıs Rübâileri*'nin, küçük farklarla ve bir bölüm ilâvesiyle, ikinci baskısıdır" denilmiştir.
10. *Emzikler* (Şiirler), Ankara, 1964, Güven Matbaası, 96 s.
11. *Rübâiyyât-ı Ârif-III.*, Nisan, Ankara, 1964, Güven Matbaası 120 s.
12. *Enikli Kapı* (Nesirler), *Çekirdek-I.*, Ankara, 1964, Güven Matbaası, 116 s. (*Çekirdek*; *Ankara Havâdis*, *Son Baskı* gazetelerinde, şairimizin yazı köşesinin adıdır).
13. *Rübâiyyât-ı Ârif-IV.*, *Kova Burcu*, Ankara, 1967, *Defne* Yayınları, 172 s.
14. *Terazi, Kendini Tartamaz. Çekirdek-II.* (Nesirler), Ankara, 1967, *Defne* Yayınları, 82 s.
15. *Tehdit Mektupları*, (Nesirler), Ankara, 1967, *Defne* Yayınları, 134 s.
16. *Duâlar ve Âminler*, İst., 1967, Yağmur Yayınları, Nu. 31, *Şiirler-VI.*, s. 112 s.
17. *Yürek* (Şiirler), Ankara, 1968, *Defne* Yayınları, 90-4 s.

18. Üç eserden meydana gelen bu ciltte, *Avrupa Rübâîleri (Rübâîyyât-ı Ârif—V)*., s. 1-58; *Kanadlar ve Gagalar*, Üçüncü Baskı, s. 59-166; *Köprü*, (Şiirler), s. 167-256; Ankara, 1969, *Defne* Yayınları. (Bk., yukarıdaki nu. 4).
19. *Aynalarda Kalan* (Şiirler), Ankara, 1969, Sanâyi'-i Nefise Matbaası, 74+6 s.
20. *Kundaklar* (Şiirler), Y.Y.Y. (Ankara?), 1969, Didakta Yayınları, Nu. 19, Edebî Eserler-I., 100+2 s.
21. *Onlar Bu Dilden Anlar* (Nesirler), Ankara, 1970, Didakta Yayınları, Nu. 21, Politik Eserler-I., 116 s.
22. *Divânçe-i Ârif*, Ankara, 1971, Fon Matbaası, 62 s.
23. *Basamaklar* (Şiirler), Ankara, 1971, Didakta Yayınları, Nu. 22, Edebî Eserler II., 132 s.
24. Şiirler, İst., 1971, T.C.M.E. Bakanlığı Devlet Kitapları Müdürlüğü, 2+XLVIII+99 s.

Â.N. Asya, *Kanadlar ve Gagalar* adlı eserin'in sonunda, basılacak dört kitabının adlarını yazmıştır: *Kanadlar ve Gagalar-II*; *Tehdit Mektupları*; *Sevgi Mektupları*; *Na't..* Bunlardan ilk ikisi basılmıştır; son ikisinin adıyla basılmış eserleri mevcut değildir. 1969'da basılan *Kundaklar* adlı kitabındaki *Rübâîler* başlıklı şiiri dolayısıyla, "Çıkacak olan *Rübâîyyât-ı Ârif-VI*. kitabının önsözüdür" notuna dayanarak (S. 86), basımını tasarladığı eserleri arasında bunun da bulunduğunu söyleyebiliriz.

Bâzi eserlerinin sonunda kitaplarının listesini kaydeden Â.N. Asya, bunların basıldığı yeri, hemen dâimâ basım yılını ve sayfa sayısını kaydetmiş değildir; sıra bakımından ise, çoğu, kronolojik olmadığı görülür. Bu listelerin hiçbirinde, yukarıda kaydettiğimiz ilk iki eserinin, *Heykeltıraş* ile *Yastığının Ru'yâsı*'nın adına rastlanılmaz. Bizim için, yalnız bu sonuncu eseri görmek mümkün olamadı; bu hususta bilgi verirken, A. Hamdi Tanpınar'ın, bunun hakkındaki bibliyografya yazısından faydalandık⁴. Tesbit ettiğimiz eserlerin tutarı 24'dür; 18'nci numaradaki eserin üç kitaptan meydana geldiğini, *Kanadlar ve Gagalar*'ın daha önce de basıl-

⁴ *Yastığının Ru'yâsı*, *Görüş* mec., nu. 2, Eylül, 1930 tarihli sayısından naklen; *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İst., 1969, Millî Eğitim Basımevi, s. 398-99.

dığını, (Bk. nu. 4) gözönüne alıp, bu cildi iki kitaptan ibâret sayarsak, eserlerinin sayısını 25'e yükseltebiliriz.

Â.N. Asya'nın 25 eserinden 7'si nesirlerini içine alır; bu nesirlerden birkısmı, Ruşen Eşref'in *Damla Damla* adlı kitabında olduğu gibi, birer-ikişer cümleden ibâret mensur şiirlerdir; birkısmını ise dergilerde, gazetelerde basılan fıkra ve musâhabeleri teşkil ediyor. (Nu. 2, 3, 4, 12, 14, 15, 21). Eserlerinin geri kalan 18'i ise, şiirlerini içine almaktadır.

Şiirlerinde hece veznini, serbest vezni, bilhassa arûzu kullanan şâirimiz, hemen her türlü nazım şekli ile de eser vermiştir; fakat en çok benimsediği rübâî şeklidir. *Rübâîler* başlıklı şiirinde,

Süzülmüş, durulmuş *rübâîler*'im
Kadehlerle gelmektedir tortusuz;
Hafifler, içilmekte şerbet gibi;
Fakat sert olanlar içilmez susuz!

dediği gibi, onun mizâcına çok uygun düşen hiciv, iğneleyeceği mes'eleri can damarından yakalayıp şöyle bir dokun-geç için, bu dört mısralık nazım şekli çok elverişli idi. Onsekiz şiir kitabından beşinin rübâîlerinden meydana gelmiş olması, bu temâyülü dolayısıyledir. (Nu. 7, 9, 11, 13, 18).

Bâzı şâirlerin eserleri incelenince, belli mevzûları işledikleri görülür; bu yüzden, onların şiirlerini konularına göre sınıflandırmak mümkündür. Â.N. Asya'nın şiirleri için böyle bir sınıflandırma yapılamaz; çünkü, onun için hayat, maddî ve ma'nevî dünyamızın herşeyi ile bir şiir âlemi olmuştur: *Baş, Saç, Yüz, Gözler, Ayaklar*, bu maddî görünüşler, onda ince fikir ve duygular yaratan birer şiir mevzûu olabiliyordu. *Gökler'i, Bulutlar'ı, Fecirler'i, Geceler'i, Mevsimler'i, Aylar'ı, Lâleler'i, Güller'i, Kuş'u, Ateşböcekler'i* v.b. herşeyiyle tabiatı canlandıran şâirimizin, *Ev, Evlilik, Âile* gibi içtimâî şiirleri de vardır. Çevresindeki eşyâlarda, insanı düşündürüp duygulandıran bir husûsiyet yakalıyordu; bu husûsiyetin, çok def'a, yarattığı tedâ'iler, uyandırdığı düşünceler dolayısıyla, bir başka şeyi daha canlı anlatmak için vâsıta olduğu da anlaşılır: *Beşik, Sabun, Sandalya, Kazma, Zıpır, Bardak, Sigara, Yelpâze*'sinden tutun da, *Çamaşırlar'a, Yemişler'e, Lâm-*

balar'a kadar, günlük hayâtımızla ilgili, çevremizdeki hemen her çeşit eşyâ onun şiirlerinde yer bulmuştur. Sayıca çok olmamakla berâber, *Gülmek* ve *Sesler*, *Karanlık*, *Rûh*, *Sevmek* başlıklı, v.b. psikolojik şiirler de yazar Â.N. Asya'nın, eski hikâyelerimizin kahramanlarından, Leylâ ve Mecnûn'a Ferhad'a, Şirîn'e, Yûsuf ve Zeliha'ya Ya'kub ve İbrâhim Peygamberler'e telmihlerde bulunduğu görülür; *Aslı*, *Leylâ*, v.b. başlıklı şiirleri de vardır. Bu gibi hikâyelerden ve kahramanlarından başka, onun şiir dünyasında geride kalan yüz-yılların şâirleri de yaşatılmıştır: Adlarını andığı eski şâirlerimiz Sultan Veled, Nesimî, Seyhî, Nevâ'î, Fuzûlî, Şeyh Galib'dir; birçok şiirlerinde bahsettiği Mevlânâ Celâleddin Rûmî hakkında epeyi müstakil şiirleri, *Nedim*, rübâ'î tarzına düşkünlüğü dolayısıyla *Ömer Hayyâm* adlı birer şiiri bulunduğunu da söyleyelim.

Â.N. Asya, köşesine çekilip münzevî yaşayan kimselerden değildi; pek çok tanıdığı vardı; uyandırıcı ve zevkli sohbetleri dolayısıyla dostluğu aranılan bir şahsiyetti. Suud Kemal'e, Orhan Şâik'a, Galib Erdem'e Ergun Göze'ye, v.b. kimselere sunduğu şiirleri az değildir; *İğne* Osman Attila'ya, *Fakat* Haydar Dirîöz'e, *Neşter* Fethî Tevetoğlu'na ithaf edilmiştir. Bunlar, herhangi bir yönüyle o kimseye uygun düşen şiirlerdir;

Zevkinle senin, duyup yakınlık candan,
Kuşlar, kelebekler de gelir arkandan!
Ey yolcu, yeter ki gitme bur'dan eli boş,
Her mevsime bir renk götür Nisan'dan!

mısrâlarından ibâret *Renk* adlı şiirini Nihad Sâmî Banarlı'ya sunmuştu. Tanıştıklarını, ölümlerinde de, onlar için yazdığı şiirleriyle anıp yaşıtıyordu; *Üsküp* başlıklı şiirinde Yahya Kemal'i hatırlayan, *Erenler*'de onun bu redifli besteli şiirinin Münir ve Erguner tarafından seslendirilmesinin uyandırdığı te'siri işleyen Â.N. Asya, aşağıdaki şiirini onun ölümü üzerine yazmıştı :

Âşıkların, andık seni sohbet sohbet..
Andık seni, yandık sana gurbet, gurbet..
Ardında tesellî, yine, şi'rinde Kemâl;
Şi'rin ki şurup şuruptu, şerbet şerbet!

Ölenleri hakkında mezar kitâbeleri de yazmıştır; *Ârif Nihad Asya* (1320-19..) başlıklı,

Böyle emretti melekler,
Böyle emretti Yaradan:
Bir taşa verdim adımlı,
Adsız girdim bu kapıdan!

kıt'asını içine alan kendi mezar kitâbesini bile yazmıştı.

Â.N. Asya'nın *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor* adlı kitabında *Yurd* başlıklı bir bölüm vardır. Buna hiç lüzum yoktu; çünkü onun şiirlerinin hemen hepsi, yurdumuzun bir zerresi, bir parçasıdır. Sularımız: *Marmara denizimiz, Seyhan, Fırat, Tuna, Menderes Nehri, Eğridir Gölü, Van Gölü, Balıklı Göl, Porsuk Çayı, Keklik Pınarı, Aynalı Çeşme*; kal'e ve hisarlarımız: *Estergun Kal'esi, Boğazkesen Hisarı, Hisarlar*; dağ ve tepelerimiz: *Dağlar, Toroslar, Ağrı, Soğanlı Dağlarında Saya Gecesi, Tepeler, Çadırtepe, Kurttepe, Kocatepe*; bu gün yurt dışında kalanlar da dâhil şehirlerimiz ve çevresi: *Kapıkule, Edirne, İstanbul, Üç Kız* (Kızkulesi hakkında), *Boğazlar, Pendik, İzmir, Bursa, Konya ve Meram Bağları, Nevşehir, Ankara Geceleri, Gaziantep, Adana, Tarsus, İsparta, Çarşamba'yı Sel Aldı, Aslanköy, Kerkük, Macaristan Ağıtı, Üsküp* ve *Kıbrıs Rûbâ'ileri*'nde, bu adanın şehir, köy v.b. yerleri, onun eserlerinde müstakil birer şiir olarak yer almıştır.

Â.N. Asya'nın şiirlerinde, Mehmed Âkif, Yahyâ Kemâl'inkilerde olduğu gibi, milliyetçiliğimizin alınmaz-yıkılmaz kal'eleri vatanseverlikle İslâm dinine bağlılık kaynaşmıştır. Böyle duygu ve düşüncelerinin parıltılarını *Münâcât, N'at, Mi'râc, Hacc-i Vedâ', Asr-ı Saâdet, Sünnet, Mevlid, Şükrân, Semâ', Zemzem, İftâr, Tesbih, Sehiy Secdesi, Refref, Kadir Gecesi, Berât Gecesi, Regâib Gecesi, Şeker Bayramı, Kurban Bayramı, Ankara'da Bayram Namazları* v.b. başlıklı şiirlerinde buluruz. *Kubbelerimiz, Kubbe-i Hadrâ'dan, Edirne'nin Câmi'leri*'nden başka, ayrıca, *Fâtih Câmi'i, Süleymaniyye, Nûr-i Osmâniyye, Edirne'deki Lârî Câmi'i, Murâdiyye Câmi'i, Selimiyye*, başlıklı şiirleriyle ibâdet yerlerimiz de onun şiirlerinde yerini aldı; sonuncu hakkında düşündüğü, *Selimiyye*-

ye'nin Açılışı (982) başlıklı tarihi de vardır, *Yatırlarımız'ı*, ziyâret yerlerimizden, yıllar boyu çevremizde ma'nevî varlıklarıyla yaşamakta olanların türbelerini canlandıran şiirler de yazmıştı: *Şeyh* (Sünbül) *Sinan*, *Hasan Dede*, *Nasraddin Hoca*, *Süleyman Çelebî*, *Yunus Emre*, *Karyağdı Sultan*, *Bayraklı Dede*, *Sultan Baba*, *Telli Baba*, *Kızlar Kayası*, *Üç Kızlar*, *Adsız Evliyâ*.. Bunların yanı sıra *Şehidlerimiz*, *Kore*, *Havacılar*, *Sarıkamış Şehidleri* adlı şiirleri uzanıp gider.

Â.N. Asya'nın içini dolduran ma'nevî zenginliklerimiz arasında klâsik ve halk mûsikimiz de yerini almıştı : *Ney*, *Davul*; *Mehter* başlıklı epeyi şiiri vardır; şiirlerinin adları bile, Türk mûsikisi ile nekadardan yakından ilgilendiğine dâir fikir verebilir: *Itrî*, *Tanbûrî Cemil*, *Mes'ud Cemil*, *Neyzen Tevfik*, *Erenler* (bu şarkıyı okuyan Münir Nûreddin ve yanı sıra Erguner), *Şerif Muhiddin*, *Selâmi Bertuğ*, *Şevki Sevgen Behiye Aksoy*, *Müzeyyen Senar*, *Nesrin Sipâhî*, *Muzaffer Akgün*, *Ercümen Batanay*, *Sâime Sinan*, *Mediha Demirkıran*, v.b.

Hattat Mustafa Abdü'l-Halîm başlıklı şiiri de bulunan Â.N. Asya için mâzimiz kuvvet ve sevgi kaynağı olmuştı: *Oğuz Han*, *Hunlar*, *Ergenekon*, *Koroğlu*, *Fâtih Sultan Mehmed*, *Fâtih'in Bayrağı*, *Uyan Ey Fâtih*, *Fetih Kuşu* ve *Fâtih*, *Fâtih'in Doğması* (835), *Fetih Yılı* (857), *Fâtih'in Vefâtı* (886), *Süleyman (Kanunî) Orduları*, *İkinci Selîm* adlı şiirlerini, mevzûlarını tarihimizden aldıklarına örnek gösterebiliriz.

Â.N. Asya çok yazan bir şâirdi; şiirlerini içine alan onsekiz eserinin yayımlanmış bulunması, bâzan aynı manzûmeye muhtelif eserlerinde rastlanılmakla beraber, nekadardan çok yazdığını gösterir; bunlar dışında, basımını düşündükleri, gazete ve mecmualarda dağınık hâlde kalanlar da vardır. Her şiirinde, bu çok yazması sebebiyle, şiir denilen o aydınlatıp ısıtan ilâhî ışığı aramak haksızlık olur; böyle mısralarına yer yer pek çok rastlarız; fakat, bu ilâhî ışığı yansıtmayan mısraları da, hemen birçok şâirler gibi, az değildir.

Â.N. Asya, hangi mevzûda olursa olsun, bir kelime oy-

nuyle, bir telmih aracılığıyla ince nükteler, hiciv ve mizah unsurları yaratır; keskin zekâsının verimi olan bu husûsiyeti ile, aşağıdaki örneklerden bâzılarında olduğu gibi, bizleri derinliğine salıp düşündürdüğü o şeyden, yarattığı bir nükte ile bir ânda uzaklaştırır; ruhlarımızda uyandırdığı bu ânî değişme de, bir bakıma şiirin ta kendisidir :

YERALTI ÂLEMİ

Tüyler ürperten bu karanlık yurda
Aylar, günler sıcak da vermez, nur da...
Sürgünleri sen bâri gelip okşa, ısıt,
Ey *Mevlâ*, ninnisiz uyumaz bur'da!

ÖBÜR DÜNYA

Çağlar sular, hiç, geri akamazlar mı;
Bir kerecik olsun düne bakmazlar mı?
Dünyâsına, ayda yılda Ârif Nihad'ı
Bur'dan günübirlik de bırakmazlar mı?

E T E K

Onlar diyor, "Mini etek!",
Ben diyorum, "Hani etek?"

TELGİRAFIN TELLERİNE KUŞLAR MI KONAR?

Mevsimlere sor, yollara sor, yellere sor!
Bir *Türkü* yapıp da söyleyen dillere sor!
"Kuşlar mı konar telgırafın tellerine?"
Git, kuşları dalsız bırakan ellere sor!

KIRKAYAK

Durup ibretle baktık...
Dedik, "Biz ikisini zor idâre ederken,
"Kırk ayağını birden
"Nasıl idâre eder bu zavallı yaratık?"

G İ R E V

Göz, kulak zor ayırır bizde "görev" den "gırev"i,
Çoğumuz, işte, bu yüzden "gırev" anlar "görev"i.

S A K A L

Hoşlanmıyor artık gerilikten, kabadan:
Aydın delikanlım dedelerden, babadan
Gördüğüne "Yobazlık!" diye fetvâ vererek
Simâsı için sakal getirtir Küba'dan!

Nesirlerinde de, aynı iğneleyici ifâde, nüktedanlığı kendini gösterir :

B A Y R A M

"Bu gün dil bayramı var?"
"Dilin Şeker Bayramı mı, Kurban Bayramı mı?"

Â.N. Asya'nın bu türlü yazılarının en güzellerinden biri *Gerici*'lerdir: "Bize gerici diyenler, darda kaldıkları zaman imdadlarına koşacak tâze kuvvetlerin, geride beklemesi usûlünden haberdâr olmayanlardır"; "Bize gerici diyenler, hareketlerde her gücün arkasını ardıcılarla emniyete alması gerektiğini bilmeyenlerdir"; "Bize gerici diyenler, önde ezilmekten korkanlardır"; "Bize gerici diyenler, dümenin de geride olduğuna dikkat etmeyenlerdir" cümleleri ile başlayıp devam eden bu uzunca yazısını, üniversiteli gençlerin Mehmed Âkif'in ölümü dolayısıyla tertipledikleri yıldönümlerinde okur, kendisini zevkle dinleyen gençleri coştururdu; bu anma törenlerinde çok def'a, Âkif'i bir yana bırakıp, onun herhangi bir husûsiyeti dolayısıyla kendi içini dökme yolunu da buluyordu. Yanılmıyorsam, 1969'da, üniversite gençlerinin karşılıklı çatışmalarının, boykotların sürüp gittiği o günlerde, Âkif'i anma töreni de yasaklanmıştı. Bu münâsebetle, Â.N. Asya'nın, "Jandarma Sb. Tatbikat ve Ast. Sb. Okulu talebeleri beni alıp bir kahveye götürdüler. Gece orada konuştum; üniversite gençliği de, her sınıftan halk da vardı!" dediğini hatırlıyorum.

Â.N. Asya'yı, memleketimizin herşeyini seven, onu hemen hemen her yönü ile anlatıp canlandırmağa çalışan, *Vatan ve Yurd* adlı şiirlerinde,

Ezanımdan alışıp *Tekbîr*'e,
Buldunuz mutluluk imânımla;
Vatan ettim sizi, ey topraklar,
Beş vakit damgalayıp alnımla

Senin tatlıdır herşeyin,
Katık istemez ekmeğin

diyen bu vatansever şairimizi, ardında bıraktığı eserleri unutturmayacaktır.

Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun!

Ankara-28 Şubat, 1975

II

Nejdet Sangar, benim yakın arkadaşım; 1931'de İstanbul Erkek Lisesi'nden me'zun olmuş, yüksek öğrenimine İstanbul Üniversitesi'nin Edebiyat Fakültesi'nde başlamıştı. Onunla arkadaşlığımız işte bu sırada, Edebiyat Şubesi'nde öğrenci olduğumuz yıllarda başlar; kırk yıllık denilen cinsinden, ömür boyu sürüp giden bir dostluk.. Onu, şimdi, o onsekiz yaşındaki hâliyle hatırlıyorum: Deniz Binbaşı Mehmed Nâil Beğ'in oğlu Nejdet kardeşimizin annesi Zehrâ Hanım, o yıllarda hayatta değildi; bu ana kaybının te'sirini, içli izlerini; dâimâ gülümseyen o sevimli yüzünün çizgilerinde görmüş, dâimâ şakacı hâllerinin ardında gizlendiğini hissetmişimdir. Nejdet, sınıfımızın en canlı, en hareketli ve neş'eli görünen talebesi idi. Fenerbahçe Takımı'nda oynuyordu. O yıllarda, yüksek öğrenim yatılı talebelerine ayrılan binâ, Yüksek Muallim Mektebi, Üniversite'nin arka tarafına, Süleymâniye cihetine düşen kışla idi. Üç ablamdan biri evlenip başka eve taşınmış, Tarih Şubesi'ni bitiren rahmetli ablam Zekiye, ta'yin edildiği Lise hocalığı dolayısıyla diğer ablamla birlikte Sivas'a gitmiş, ana-babadan kalma, halamın evi yanındaki evimiz dağılmış, bu yüzden, tahsilimin son yıllarında, imtihana girip Yüksek Muallim Mektebi'ne alın-

miştım. Bu binânın ön tarafında, bununla Üniversite arasında geniş bir meydan ve bahçe vardı. İşte Nejdet'i bu bahçe-
de, ders ve kütüphâne çalışmaları dışındaki zamanlarında
hemen dâimâ, oradan oraya koşup, futbol oynarken görür-
düm. Ba'zan Yüksek Muallim Mektebi'nin penceresinden, ba'-
zan bahçesindeki banklara oturup seyrettiğimiz bu maçları
hatırlarken, Nejdet'in yanında, liseden de sınıf arkadaşı Ad-
nan Ötüken'i de, elinde futbol topuyla veyâ topa ayağıyla
vururken görür gibi oluyorum. İkisi de kumral, fakat A. Ötü-
ken çok uzun, N. Sançar orta boylu idi; her ikisinin de pı-
rıl pırl ışıldayan, ilkinin mâvi, ikincisinin kahve rengi, biz-
leri, sevgilerin en içteni ve en temiziyile kucaklayan bakış-
ları artık hayâta kapanmış bulunuyor.

Enfarktüsten ölen, cenâzesi Kadıköy'deki Osman Ağa
Cami'inden 3 Mart, 1972'de kaldırılıp toprağa verilen, yalnız
lise ve üniversite değil, meslekdaşı, mücâdele saflarında da
arkadaşı olan Adnan Ötüken'in, bu gidişi dolayısıyla Nejdet
Sançar, *Adnan Ötüken ve Mücâdeleleri* başlıklı yazısını ya-
yımlamıştı. Bu gidişin acıları arasında bir tesellî yönü de
buluyor: "Adnan Ötüken artık yok; ammâ, ne mutlu ona ki,
bu gök kubbenin altında, milletine, vatanına ve devletine
hizmet edenler arasında yer alarak gitti!" diyordu⁵.

Kubbealtı Akademisi'nin imlâ ve lugat üzerinde çalış-
maları dolayısıyla gidip üç-beş gün kaldığım İstanbul'dan 22
Şubat'ta Ankara'ya dönerken Varan otobüsünde, radyonun
verdiği saat onaltı haberlerinden, N. Sançar'ın, dünki Cuma
günü enfarktüsten öldüğünü, 23 Şubat'ta Osman Ağa Ca-
mi'inden kaldırılıp toprağa verileceğini duyunca, yol boyu
hep onu düşündüm. Ne sigara içer, ne alkol kullanırdı. 1960'-
da onaltı yaşındaki biricik oğlu Afşın'ı kaybettikten sonra,
bu acının te'siriyle sağ bacağına meydana gelen hafif felç-
ten başka, sıhhatinden şikâyeti yoktu. Ankara'ya dönünce,
telefon ettiğim değerli talebem Prof. Hikmet Tanyu'dan, N.
Sançar'ın 20 Şubat günü hastalanıp, Haydarpaşa Göğüs Cer-
râhisi kısmına yatırıldığını bu ilk kırızın onu o gece alıp gö-

⁵ Ötüken mec., nu. 4 (100), Nisan, 1972.

türüverdiğini öğrendim. Sabahleyin 5.55'de, gün ısırken, o, bir başka dünyânın karanlıklarına karışıp gidivermişti. 22 Şubat akşamı, bu gidişin acısını duya duya evime dönünce, ben İstanbul'da iken posta ile gelen, veyâ elden bırakılan mecmua ve kitapları beni beklerken buldum; bunlar arasında, N. Sançar'ın, 10 Şubat'ta yazdığı ithaf cümlesini ve imzâsını taşıyan *Nâzım Hikmet Masalı* adlı eseri ile, *Ötüken* mecmuası ve bunda, onun hayatta iken yayımlanan yazılarının sonuncusu, *Ârif Nihad Asya'ya Âit Hâtıralar*'ı vardı; kaleminden düşen son cümlesi: "Tanrı'dan rahmetler diliyorum!"⁶.

Talebelik yıllarımda Fuad Köprülü'nün asistanı bulunan, çalışmalarımda uğradığım müşkillerimi çözen, çok yardımını gördüğüm ve N. Sançar'ın ağabeyi Nihal Atsız'ın, Başbakan Ş. Saracoğlu'na hitâben *Orhun*'un 15, 16'ncı sayısında, komünist tehlikesinin büyüklüğünü belirten iki açık mektubunun yayımlanmasından sonra birçok milliyetçiler gibi, Balıkesir'de öğretmen bulunan N. Sançar, 14 Mayıs, 1944'de, bura Emniyet Âmirliği'nce tutuklanmış, oğlu Afşın'ın 3 Eylül'de doğumunu o günlerde haber almıştı. Buradan İstanbul'a getirilip, ondört ay, Tophâne'deki cezâevi'nde habsedilmiş, bu hayatı, 1945 Temmuz'u sonuna kadar sürmüştü. Serbest bırakılınca Zonguldak'ta biyoloji Öğretmeni eşi Reşide Hanım'ın ve oğlunun yanına giden Sançar, Zonguldak Çalışma Müdürlüğü'nde bir iş bulabilmişti. Millî Eğitim'e bağlı hocalık hayatında, komünizme düşmanlığı yüzünden oradan oraya itilip kakılan N. Sançar, 1950-51'de, nakledildiği Edirne'den — haykırdığı şikâyetlerini dinleyen bir makam bulabildiği için — Ankara Gazi Lisesi'ne ta'yin edilmiş, bundan üç yıl kadar önce, yaş haddi gelmeden, isteğiyle, bu liseden emekliye ayrılarak İstanbul'a yerleşmişti.

N. Sançar'ın Türk dili ve edebiyatı sâhasındaki araştırmaları mecmualarda, dağınık hâlde kalmıştır. Asıl hedefi, her yönü ile "komünizmin, Türk milleti için ne büyük bir belâ olduğunu milletimize ve bilhassa gençlerimize her fır-

⁶ Nu. 2, Şubat, 1975, s. 4 v.d.

satta anlatmak" idi⁷; yazdıklarıyla, kırk yıla yakın edebiyat öğretmenliği sırasında da, bunu anlatmağa çalışmıştı. Aşağıda, şimdilik listesini vermekle yetineceğimiz eserleri, onun bu yoldaki mücadeleleri hakkında vesikalara dayanan bilgi ve fikirlerini içine almaktadır :

1. *Kızıl Cennet Masalı*, Zonguldak, 1950, Zonguldak—Komünizmle Mücadele Derneği Yayınları—V., 60 s.
2. *Türk, Moskof ve Komünist*, İst., 1959, *Toprak Dergisi* Yayınları—V., 60 s.
3. *Afşın'a Mektuplar*, Ankara, 1963, Afşın Yayınları—Nu. 1., 64+12.
4. *Türk Kahramanları*, Ankara, 1965, Afşın Yayınları, Nu. 4, 112 s.
5. *Gizli Komünist Belgeleri*, Ankara, 1966, Afşın Yayınları, Nu. 7, 108 s.
6. *İnönü ile Hesaplaşma*, Ankara, 1973, Afşın Yayınları—Nu. 9 4+360.
7. *Nâzım Hikmet Masalı*, Ankara, 1975, Afşın Yayınları—Nu. 10, 150 s.

Afşın'a Mektuplar, N. Sançar'ın, özenerek yetiştirdiği, onaltı yaşında, yanlış bir tedâvî yüzünden ölen biricik oğluna, onun ölümünden sonra yazılmış mektupları, dolayısıyla kendisinin de 1944-60 yılları arasındaki âile hayatını, hayat çizgisini içine alır⁸; hayatını aydınlatan malzemeyi, yukarıda 6 numarada kaydettiğimiz eserinde de buluruz. Sonraları, N. Sançar için, yetiştirdiği, onun ideale bağlı

⁷ *Türk. Moskof ve Komünist*, İstanbul 1959, s. 7.

⁸ Afşın Yayınları, N. Sançar'ın oğlu Afşın'ın hâtırasını yaşatmak için yayımlanmaktadır; bu diziden on eser basılmış, yukarıda görüldüğü gibi, beşi N. Sançar tarafından yazılmıştır. (Nu. 1, 4, 7, 9, 10); diğer beş eser şunlardır: *Atsız, Yolların Sonu—Şiirler*, Nu. 2, Ankara, 1963, 76 s. *Türk Gençliği Nasıl Olmalıdır*, Nu. 3, Ankara, 1963, 68 s. (N. Sançar'ın *Önünç'ü Türk Gençliği Nasıl Olmalıdır* adlı yazısı) ile, Afşın Sançar'ın, başka yazarların, aynı mevzûda yazılarını içine almaktadır). *Refet Köroğlu, Hani—Şiirler*, Nu. 5, Ankara, 1965, 52 s. *Atsız, Türk Ülküsü*, İkinci Basım, Nu. 6, Ankara, 1966, 72 s. *İlâveli Üçüncü Basım*, Ankara, 1973, 120 s. *Atsız, Türk Tarihinde Mes'eleler*, Nu. 8, Ankara, 1966, 160 s. Â.N. Asya'nın, *Afşın* adlı şiiri için bk., *Kökler ve Dallar*, 1964, s. 70.

gençler, bir bütün hâlinde, Afşın'ı temsil eden bir varlık olmuştur.

Nejdet Sançar'ın ölüsü henüz çok tâze; benim bunları yazdığım sırada, toprağa verilelidenberi daha on gün bile geçmedi. Önümüzdeki günlerde, mecmuaların Mart sayılarında, onu muhtelif yönleri ile canlandırmağa çalışan birçok yazıların yayımlanacağını biliyoruz⁹. Onun kırk yıllık arkadaşı ben, bu tâze acı içinde, bu yazımı; hakkında daha birçok şeylerden bahsederek devam ettirmek, hattâ bitirmek kudretini bile artık kendimde bulamıyorum. Böyle bir ruh hâlinde iken, Allah'dan, N. Sançar bana yardım elini uzattı; yazımı, onun yazdığı cümlelerle bitireceğim: Nejdet Sançar "artık yok; ammâ, ne mutlu ona ki, bu gök kubbenin altında; milletine, vatanına ve devletine hizmet edenler arasında yer alarak gitti!".

Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun!

Ankara — 3 Mart, 1975

⁹ Prof. Hikmet Tanyu'nun, N. Sançar'ın hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında, *Töre'de (XX. Yüzyılımızın Kürşad'ı: Nejdet Sançar*, nu. 146, Mart, 1975); *Devlet'te*, mücâdele ve milliyetçiliğine dâir (*Bir Kürşad Öldü.*, nu. 278. 3 Mart, 1975) yazıları çıkacaktır. Nihal Atsız'ın sâhibi bulunduğu *Ötüken* mecmuasının Mart ve daha sonraki aylara âit sayılarında, onu her yönü ile tanıtip canlandıran yazılar bulacağız.

Serizens

“Niye küskün duruyorsun?” diye dostlar soruyor.
Sine-i haste-i hicrânda meserret mi olur?

Dediler: “Her gün elem çekmeyen âşık olamaz”;
Yere düşmek gibi bir cây-i selâmet mi olur?

Başı her derde girer dostları aydın (!) olanın;
Ehl-i irfân ile ülfet gibi hikmet mi olur?

“Severim ben” diyen isbât-ı derûn etmelidir.
Her seven, —ben gibi— gâmdide-i hasret mi olur?

Kanma, derlerse iner şâire gökten bereket...
Adı, her Ümmid olan mâlik-i servet mi olur?

Yüzü ukbâda güler cevheri imân olanın;
Yüce bir aşk ile yanmak gibi lezzet mi olur?

Nice körler bilirim, önder olur gözlülere!
Her “basar” sâhibi insanda basîret mi olur?

Ne gezer sevgiden âzâde olan ruhda kemâl.
İç i kof kimsede sîret mi, kerâmet mi olur?

Her gülen gözde vefâdan bir eser var sanma;
Yüzü dost kimsede izzet mi, inâyet mi olur?

R i z â Ü m i d

SOHBET

MİLLÎ DÜNYÂ GÖRÜŞÜ ÜZERİNE II

Prof. Tahsin BANGUOĞLU

— Geçen sayıdan devam —

Yukarıdan beri Batı Medeniyeti'ne ayak uydurmamız ve milliyetçi bir dünyâ görüşüne ulaşmamız yolunda geçirdiğimiz uzun mücadeleyi biraz dağınık, fakat oldukça geniş bir tarzda anlatmaya çalıştık. Hulâsa olarak bugüne kadar millî kültürü değerlendirme yönünden büyük hatâlar işlediğimizi ve açıklar verdiğimizizi de kaydetmeliyiz.

Şimdi tekrar Batı dünyâsına dönerek bu âlemin yeni çağlarda teknoloji ve ilim alanlarında meydana getirdiği göz kamaştırıcı ilerlemeler yanı başında girdiği bir çıkmaza, yakalandığı bir hastalığa değineceğiz. Yeni Çağlar felsefesinin ayırıcı vasfı **doğmacılıktan** **akılcılığa** dönmüş olmaktır. Fakat aslında yetersiz bir meleke olan **akıl** ve ondan doğan kaba **akılcılık** da insanları sâdıce bâzı yeni gerçeklere ve tabiate daha çok hâkim olmaya götürmekle kalmadı. Bir yandan da yukarıda işaret ettiğimiz sapık dünyâ görüşüne, maddeciliğe sürükledi.

Batı'da müstebit kiliseyi yıkmak için açılan mücadele dîni yıkmak için de mücadelelere yol açtı. Gerçi dîni yıkmadılar, ama bir yandan da materyalizm almış yürümüş bulunuyordu. Bu öyle bir akımdır ki içerisinde kavramlar te-

dâhül eder. Birgün **maddecilik** pratikte **menfaatçılık** anlamını alır ve dindara da sirâyet eder. Cemiyet bir menfaatçılık havası içine girdi mi, o zaman mânevî değerleri korumak isteyende de o bağıllık sarsılır.

Size Batı Avrupa'dan şunu söyleyebilirim: **Âile** —ki bir numaralı mukaddes müessesedir— son yüzyıllarda orada çok sarsılmıştır. Çünkü cemiyet materyalist bir renk almıştır. Ana hastadır, yatar. Aynı şehirde yaşayan oğlu veya kızı senelerce yanına varmaz. Kadın kendi kendine ölür. Evet, maddecilik âile bağlarını çözmüştür.

Materyalizmi, dolayısıyla **sosyalizmi** Batı'da sistemleştiren **Karl Marx** olmuştur. O kendisinden önceki sosyalistleri küçümser, onları **hayalci sosyalistler** diye anar. Önceki görüşmemizde anlattığımız gibi, **Saint Simon**, **Babeuf** v.b. —ki, sosyalizmin ilk temsilcileri sayılırlar— onları aşar. **İlmî sosyalizmi** ben getiriyorum, der.

Gerçekten **Komünizm** bir doktrin hâlinde kurulmuştur. Bu doktrinin esasları maddeci olan önceki düşünürlerde de vardır. Esas ayrılmaz. Fakat sonuncusu sosyalizmi cemiyet içinde faal bir hareket hâline getirmek, gerçekleştirmek yoluna gitmiştir. Dedğim gibi maddeciliğe kaymış olanlarda bütün öbür sosyal değerler kendiliğinden zayıflamış veya silinmiş bulunur. Onlar reddedilince de ortada yalnız ekonomi, kazanç, mülkiyet gibi mes'eleler kalır. Bu sebeple de sosyalizm çoğu zaman sâdece bu açıdan görülür veya gösterilir.

Ama gerçek bir sosyalistin inancı bundan ibâret değildir. O madem ki materyalisttir âile, din, hukuk, ahlâk gibi müesseseler hakkındaki inançları artık kendiliğinden gelir. Onda âile kudsiliğini kaybetmiştir. Olduğu kadar bir serbest menfaat ve dayanışma kuruluşudur. Dîne **düşman**, en azından **kayıtsız**'dır. Milliyet fikrine karşıdır, **beynelmilelci** geçinir ve **dünyâ vatandaşlığı** güder. Ayrı milletler olmayınca harp de olmayacağını iddia eder, sözde **barışçı** (passifiste) geçinir. Karl Marx'ın yaptığı iş bütün bu inkârları veya iddiaları bir araya getirip bir **aksiyon fikir** kalıbına dökmek olmuştur.

Karl Marx bir düşünür değildir, bir ilim adamı, bir filo-

zof değildir. O gazetecilikten gelen bir ihtilâlciden başka bir şey değildir. Ancak o yüzyılda materyalizmin ortaya koyduğu fikirleri sivriltilmiş ve yoğunlaşan işçi sınıfının eline bir proleter diktatörlüğü silâhı olarak vermiştir. Hür insanlar topluluğuna düşmandır. Ona göre din bir afyondur, insanları uyutmak için icat edilmiştir. —Niçin uyutacağız insanları?— Sömürmek için! —Kim icat etmiş bunu?— Başta papaslar icat etmiş, sonra kapitalistlerin eline geçmiş. Milliyet bir hurâfedir. Yalnız bir insanlık vardır. İnsanları bölüp döğştürmek kapitalistlerin işidir. İki tarafa da silâh satıp para kazanmak için halk topluluklarını kışkırtırlar.

Karl Marx dünyânın geleceği hakkında da bir çok tahminler yürütmüştür, ama hiç biri çıkmamıştır. Ona göre kapitalizm öylesine bir canavar olmuştur ki doymaz. Çalışan halk kısa bir zamanda büsbütün yoksul ve sefil olacaktır. O zaman dünyâ işçileri isyân edecekler ve cihanşumul bir işçi diktatörlüğü kuracaklardır. İşte o zaman dünyâ bir cennet olacaktır.

Bu cennet olmadı, çünkü Batı dünyâsında şartlar değişti. İşçinin hayâtı düzenlendi, sermâye devleşmedi, halkılaşmaya doğru gitti. Batı Avrupa insanı da Marksizmi kabullenmedi. Bunun başta çalışma hürriyeti olmak üzere her türlü hürriyetleri kaldıracak bir rejim olacağı belliydi. Batı hürriyet içinde refâhın yollarını arıyordu.

Ama birgün Marx'ın nazariyesi onun hiç tahmin etmediği bir memlekette, Rusya'da, ihtilâl neticesinde bir rejim hâline getiriliverdi. Rus halkı çoklukla mülkiyet nedir bilmemiş, hürriyet fikrini tanımamış bir topluluktı. Öteden beri çarların ve prenslerin serfleri (toprağa bağlı esirleri) olarak ağır bir istibdat altında yaşamıştı. Mânevî değerleri de yufkaydı. Şimdi basitçe prenslerin ırgadı olmaktan çıkıp devletin ırgadı oluyordu.

Demek ki devrimizde yeni bir rejim meydana gelmiştir, duruyor, yaşıyor. Baskı veyâ taklitle yayılıyor. Hesap ederler, dünyânın aşağı yukarı üçte biri komünist idâresi altına girmiştir. Sosyalizmin de mânâsı Batı dillerinde değişmiştir. Daha doğrusu kesinleşmiştir. Sosyalist memleketler diye şim-

di demir perde arkasındaki memleketlere diyorlar. Gerçekten sosyalist memleketler, bu rejimin uygulandığı ülkeler onlardır.

Batı Avrupa'da sosyal âdâlete doğru büyük adımlar atılmıştır ve bu adımları atan siyâsî kuruluşlar şu veyâ bu şekilde sosyal, sosyalist isimleri taşımaktadır. Ama Batı Avrupa'da, Amerika'da rejim sosyalist rejimi değildir. Sosyal adâlet ve sosyal güvenlik rejimleridir ki gerçek sosyalizm karşısında buna ancak solidarizm, sosyal dayanışma rejimi adını vermek doğru olur.

Rusya'daki tatbîkâtı sosyalizmin teoriye göre, doktrine göre olanıdır. Lenin'in —ki Marx'ın bir dereceye kadar nazârî olan fikirlerini bâzı değişikliklerle gerçekleştiren adamdır— ilk işlerinden biri, kiliseleri, câmileri kapatmak olmuştur. Burası afyonkeşlerin toplandığı yerdir, vatandaş işte burada aldatılıyor demıştır. Ondan sonra âileyi tahrîp etmiştir. İlk zamanlarda Rusya'da âile diye bir şey kalmamıştı. Ve sokaklarda—devlet de bakamıyor tabîi—sürü ile terkedilmiş çocuk vardı. Böylece âileyi ve dîni tahrîp etmişlerdir.

İlk zamanlarda milliyet de yoktu; her topluluk serbestti. Halklar vardı yalnız. Lenin: "Halklar kendi kendilerini idâre ederler,, prensibini îlân etmişti. Rusya'da pek çok Türk kavimleri istiklâl kazanmış, cumhûriyetler kurmuşlardı. Fakat sonra tatbîkatta ilk geri döndükleri nokta bu oldu. 1920'den başlayarak bütün o Türk cumhûriyetlerini birer birer yeniden Rusya'ya, Rus proleter diktatöryasına tâbî kıldılar ve bu arada çok zulüm yaptılar. Bu memleketlerde komünizm tartışmaları Batı Avrupa'daki hürriyet fikirleri çerçevesinde olmadı. Korkunç bir diktatörlük altında rejim gerçekleştirildi.

Bu son Rusya'dan çıkan adam, adı neydi? O yazıyor, "komünistler on altı milyon vatandaş öldürdüler" diyor. Ben bir yerde öyle okudum. 920'den bu yana diyor, 16 milyon mâsum insan öldürülmüştür Rusya'da. —60 milyon! sesleri.— İhtilâlden bu yana 60 milyon, diyorsunuz. O hunharlık karşısında insanın "fark etmez" diyeceği geliyor. Korkunç bir istibdat idâresi altında bu maddeci rejimi kurabildiler. Ama milliyeti inkârdan rücûları, yâni milletleri (halkları) serbest bırakmak fikrinden rücûları çok erken oldu.

Çünkü Ruslar birinci derecede Türk ırkının düşmanıdır-
lar. “Ya bu Türkler birleşirse?” korkusu içerisinde kaldılar
ve 920 den itibaren bu memleketleri hem istibdat altına al-
dılar, hem parçalamak tertibine giriştiler. Her birine ayrı al-
fabeler verdiler, Türk adını kaldırdılar Rusya’dan. Rusya’da
Türk deyince biz anlaşılırız, Türkiye’de yaşayanlar. “Öteki-
lere Özbek, Türkmen, Kazak, Kırgız, Azeri v.b. diyorlar. On-
ların adı Türk değildir ve “Türkistan” sözü kalkmıştır, Ora-
ya Orta-Asya diyorlar. Türkoloji yoktur, Altaistik deniyor.

Bu şekilde bir cemiyet, fakat daha başlangıcından beri
prensiplerinden geri dönen bir cemiyet oldular. Kiliseleri ka-
patmışlardı. Herhangi bir dine mensup olmak bir suçtu. Fa-
kat halk dinini muhafaza etti. Din müessesesini bir cemi-
yetten kaldırmak bugüne kadar başarılmış bir iş değildir.
Ruslar da muvaffak olamadılar. Kilise kapalı ama müslü-
man, müslümandır, ortodoks, ortodoks. Yeni nesillerden ye-
tiştirdikleri materyalist bir gençlik, inkârcı, beyni yıkanmış
bir gençlik var tabii. Ama müslüman gene müslümandır.
Kiliseleri, câmileri II. Dünyâ harbinde yine açtılar. “Papas-
ları olmazsa bu ordular harbetmeyecek” dendi. Yeniden pa-
paslar getirildi askerî birliklerin başına.

Bugün kiliseler açıktır ve benim gördüğüme göre rağbet
görüyor. Dindar adam kiliseye de câmiye de gidiyor. Dini
gene kötülüyorlar ama, yasağı kaldırmak zorunda kalmış-
lardır.

Demek ki milliyet ve din aleyhindeki prensiplerinden
geri dönmüşlerdir. O derece ki dünyâda bütün diğer mil-
letlerin hürriyet kazandıkları bir devirde, tek emperyalist
devlet Rusya kalmıştır ve bu devlet çoğu Türk olmak üzere
bir çok milletleri hâlâ idâresi altında tutuyor. Bu Rus mil-
liyetçiliği değil de nedir?

İngiliz İmparatorluğu ne oldu? Afrika, Asya, Atatürk’-
ten örnek almıştır. Bütün o esir kavimler hepsi ayaklan-
mışlar ve Batı’nın emperyalistleri yavaş yavaş Afrika’dan da
Asya’dan da kovulmuşlardır.

Şimdi XX. yüzyılda o muhteşem, o hârikalar yaratmış
Batı Medeniyeti, o aklını beğenmiş, mağrur Avrupa kendisi-

ni bizzat emzirdiği bir devin karşısında buldu: Maddeci dünyâ görüşü. Sosyalizm Rusya'da bir rejim hâline gelmiş, karşısına dikilmişti. Bu rejim insanlığın mukaddes saydığı herşeyi reddetmekte, husûsiyle Batı'nın uğrunda yüzyıllarca kan döktüğü ferdî hürriyetleri kaldırmaktaydı. Batı'yı bu yolda içinden de tehdit ediyordu.

Bunları kurtarmak için etekleri tutuşan Batı dünyâsı bu yolda erken davranamadı. Oysa bu dünyâ görüşü yayılıyor ve bütün insanlığı içine almak istidâdını gösteriyordu. Batı dünyâsı ancak yarı yarıya çöğnendikten sonra, Rus ihtilâlinde 30 yıl sonra komünizme karşı cepheleşmeğe muvaffak oldu. O gün, bugün dünyâ can düşmanı iki ideoloji cephesi hâlinindedir. Aramızdaki eski, yeni ayrılıklar bir yana, biz de hürriyetçilerin cephesinde yer almış bulunuyoruz.

Dünyâ görüşü bahis konusu olduğuna göre burada bir maddeci dünyâyı nasıl görür, bir milliyetçi, bir dindar nasıl görür? Bu ayrılığı da tekrar belirtmekte fayda görürüm. Bunu ise ancak değerlere dönerek tâyin edebiliriz. Maddeci prensipte hiç bir ahlâk kaydıyla bağlı değildir, vicdan kaydıyla bağlı değildir. Ona göre saygı, sevgi gibi kayıtlar da itibâridir. Cemiyetin mânevî değerlerine sâdik kalmış insan ise bu kayıtlarla bağlıdır ve cemiyeti bu açıdan, hayâtı bu yonden görmektedir.

Bu mânevî kıymetler devir devir sıra değiştirmiştir. Bâzen biri ön plâna geçer. Meselâ din ön plâna geçer, ama onun yanında milliyet yaşar. Aksi de olabilir. Yeni zamanlarda bütün dünyâda, bilhassa dinî taassup altında kalmış Hristiyan dünyâsında milliyet ülküsü ön plânda görülmüştür, ama onun da yanında dinî hayat devâm eder. Çünkü her ikisinde aynı idealist temeller vardır. Buna karşılık maddeci dünyâ görüşü bu değerlerin hepsini birden reddeder. Âileyi de, milliyeti de, dinî de, mülkiyeti de.

Buna şunu ilâve edelim. Batı dünyâsı bugün için bütünüyle kendisini bu kaba materyalist felsefeden kurtarmış görünür. İnsanlığın temel inanışlarına aykırı bu sapık dünyâ görüşü Batı Avrupa'da doğmuş olmakla berâber oradaki hür cemiyetlere hâkim olamamış, bir rejim hâline gelememiştir.

Ancak hürriyet bilmeyen geri bir cemiyette, Rusya'da bir zor rejimi olarak tutunmuştur. Hürriyeti benimsemiş, mülkiyeti tatmış Batı Avrupa, bunları fedâ etmeye yanaşmamıştır. Batı Avrupa içine gömüldüğü sanâyî devrinin yarattığı sosyal mes'eleleri çözme yolunun sosyalizmden geçmediği şuûruna da varmıştır. **İnsan hakları evrensel beyannâmesi** ve ona paralel olarak kurulan **sosyal güvenlik sistemleri** bu şuûrun mah-sûlüdür.

Târihî açıdan bakılınca öyle görülür ki bu salgın Batı'dan başlamakla berâber Doğu'ya kaymış ve o taraftaki cemiyetlerin bünyesinde daha müsâit bir yerleşme vasatı bulunmuştur. Rusya'dan sonra daha doğuya, Çin'e, Uzak Doğu'ya hattâ Afrika'ya kaymıştır.

Biz bu tehlikeden masûn muyuz? Bunu iddiâ edemeyiz. Bizim cemiyetimizde de maddecilik ve mânevî değerleri inkâr akımları başgöstermiştir. Husûsiyle hızlı inkılâplar devrinde dînî ve millî gelenekler sarsılmıştır. Yukarıda söylediğimiz gibi Osmanlı İmparatorluğu, sonra Cumhûriyet Türkiye'si türlü fikir buhranları içinde kalmıştır. Bir ara memleketi kurtaracağız iddiası ile türlü sapık fikirler Türkiye'de de baş göstermiştir:

"Din mâni-i terakkîdir!" işte Mason olmuş bâzı Genç Türklerin ileri sürdükleri şey. İslâmiyet mâni imiş bizim ilerlememize. Biri çıkmış: "Bizim ırkımızda bir bozukluk var. Ne yapalım? Avrupa'dan damızlık getirelim (Abdullah Cevdet). Nerden getirelim? Bu şimal ırkı saf kalmıştır. Onlardan damızlık getirelim. Karıştıralım da belki ıslâh ederiz milleti" diye fikirler yürütmüştür.

Bir aşağılık duygusu içerisine düşmüştür o devrin münevverleri ve bu, materyalizmi, dinsizliği, kozmopolitliği getirmiştir. Son inkılâplar da yeni nesilleri bir ölçüde materyalizme sürüklemiştir. Yâhut da materyalizmin Türkiye'de de yer bulmasına sebep olmuştur. Şu anda hatırlamıyorum, hangi kitapta okudum? Bir yabancının Atatürk kitabı. Çok över Atatürk'ü, vatan kurtarmış, devlet kurmuş adam olarak. Fakat sonunda bir endişesini saklayamaz. Der ki, "Evet Mustafa Kemâl, sen büyük işler başardın, milletini kurtar-

dın, yeni bir devlet kurdun. Fakat korkarım ki senin milletin de bir gün bize benzeyecek". Onun şikâyet ettiği şey Batı'daki materyalizmdir. Hakikaten orada mânevî değerler hâlâ tutunmakla berâber cemiyetler türlü anlamda maddeci olmuşlardır.

Bizde de maâlesef dünyâ görüşü şeklinde, inanç şeklinde olmasa dahî fiiliyatta menfaatçilik almış yürümüştür. İşte o zemin üzerindedir ki komünistler Türkiye'de müsâit bir hava buldular. Bilhassa genç nesiller üzerinde kolaylıkla muvaffak oldular. Çünkü biz yeni zamanlarda mânevî değerlere sıkı sıkıya bağlı bir nesil yetiştiremedik. Bir çözülme bizde de oldu.

Şimdi bugün diyacaksınız ki, ilk defâ iktidarda sosyalist bir hükûmet var Türkiye'de ⁽¹⁾, bu olabilir. Avrupa'da da bâzan adı sosyalist hükûmetler gelir ama, Türkiye için bu herhangi bir Avrupa memleketinde olduğu mânâda değildir. Türkiye için çok erkendir. Bunun ileri, aşırı sola ve tam materyalist bir dünyâ görüşüne kayması tehlikesi vardır.

Buna göre ne yapacağız? Dünyâ medeniyetinin kuruluşundan bu yana esas mânevî değerler vardır. Cemiyetleri ayakta tutan mânevî değerler olarak tanıdığımız şeyleri tekrâr ele alacağız. Bir "mânevî restorasyon" ihtiyâcındadır bizim cemiyetimiz, mukaavemetini, bu türlü sapık akımlara karşı mukaavemetini arttırmak için.

Bugünlük ben kâfi derecede konuştum, böylelikle mes'eleyi koymuş oluyorum, eğer arkadaşlarım alâka duyarlarsa bunun teferruatı ve çâreleri üzerinde de bir konuşma yapmayı mümkün görürüm. Çârelerini buluruz, bulamayız bilmem ama araştırmak vazîfemizdir. Çünkü kabûl edelim, cemiyetimiz bir mânevî çözülme ihtimali karşısındadır.

(1) Bu konuşma 9 Nisan 1974 târihinde yapılmıştır.

MEHMED ÂKİF'DEN MEKTUPLAR

M. Uğur DERMAN

“Kubbealtı”nın geçen sayısında, sizlere Mâhir Hoca'dan İzler sunarken, millî şâirimiz Mehmed Âkif'in, rahmetli Hoca'ya yazdığı mektuplardan ikisini, makaalenin sonunda neşretmiştik.

Tamâmı 15 aded olan bu mektupları, yine târîh sırasıyla takdîme geçmeden evvel, ikinci mektupla berâber gönderilen, ancak geçen sayımızda neşredilemeyen “Secde” şiirini de ilk şekli ile sunuyoruz.

Mektuplarda ismi geçen şahısların tanıtılmasına, şâyed evvelki yazıda kendilerinden bahs olunmadiysa, hâşiyelerde devâm edilecektir.

S E C D E

Şuhûdundan cüdâdır, çok zamanlar var ki, îmânım.
Bu vahdet-zâre—gûyâ!— geldim ammâ bin peşîmânım:
Huzûr imkânı yok, dünyâyı etmiş cezben istîlâ:
Ne husrandır, İlâhî, mâbedim çepçevre vâveylâ!
Derinlikler, kovuklar, kuytular, şellâleler, yarlar,
Bulutlar, yıldırımlar, çöller, enginler, sular, karlar,
Güneşler, gölgeler, aylar, şafaklar... Hepsi çığlıkta!
Gelir tarrâkalar, çaktıkça ecrâmın karanlıkta.

Sabâ dağlarda sûr üfler, coşar vâdide bin mahşer;
Denizler yükselir, seller döner, taşlar semâ' eyler,
Ufuklar çalkanır, kaynar zıyâ girdâbı göklerde;
Asırlar devrilir: Çamlar, çınarlar çırpınır yerde.
Bütün zerrâtı kevnin ⁽¹⁾ bir müebbed neşveden sarhoş...
Sağım sarhoş, solum sarhoş... İlâhî, ben ne yapсам boş!

(1) Şâirimiz, “kevnin” kelimesini, daha sonra “sun'un” olarak değiştirmiştir.

Ömürlerdir, gözüm yollarda, hâlâ beklerim, hâlâ...
Şuhûd imkânı yok, coşdukça hilkatten bu vâveylâ.

Hayır! Bir başka rûh esmiş ki, akşam, sermediyyette:
Uyandım, fecre bakdım, titriyor par par meşiiyyetde.
O coşkun na'ralar bitâb; o taşkın zerreler mahmûr;
O tûfanlardan, ancak terliyor maşrıktâ tek bir nûr,
O gömgök kubbe, sînâ rengi tutmuş, bir yığın toprak:
Işıklar püskürürken, şimdi haşyetlerle müstağrak!
O ecrâm, âh o gözler öyle fânîler ki Mevlâ'da,
Dönüp, bir kerre olsun, bakmıyorlar artık eb'âda.
Denizler, dalgalar, dağlar, ağaçlar, gölgeler dalgın...
İlâhî! Ürperen tek gölge yok bağrında âfâkın.
Sabâ durgun, sular durgun... Gölün durgun hayâlinde,
Ne mâ'nîdâr, o gökler, Kudret'in bir vahyi hâlinde!

Bu vahdet-zâre dün baktım: Ne meyhâneydi, cûşâ-cûş!
Bugün rindânı gördüm: Başka bir peymâneden bîhûş.
Bütün dünyâ serilmiş sunduğun vahdet şarâbından;
Ben'im mest olmayan meczûbun, Allâh'ım, benim meydan!
Bırak, hâsir kalan seyrinde Mî'râcım devâm etsin;
Rûkûum yerde titrerken, huşûum arşı titretsin.
İlâhî! Serserî bir damlanım, yetmez mi husrânım?
Bırak, taşsın da coştursun şu vahdet-zârı îmânım.
Bırak, hilkatte hiç ses yok, bırak, meczûbunun feryâd...
Bırak, tehlîlim artık dalgalsın, her çi bâd-âbâd!

Kıyılmaz, lâkin, Allâh'ım, bu gaşy olmuş yatan vecde...
Bırak bir secde olsun varlığım, bîhûş bir secde! ⁽¹⁾

5 Kânûn-ı sâni 341 ⁽²⁾

Mehmed Âkif

(1) Şiir, Safahat'ın 7. kitabı olan "Gölgeler"de neşrolunurken, bu mısra, şâiri tarafından "Bırak, "hilkat"le olsun varlığım yek-pâre bir secde" şekline çevrilmiştir.

(2) 5 Ocak 1926.

3. Mektup :

Evlâdım Mâhir Bey,

Mektubunu tekrar tekrar okudum. 'Secde' hakkındaki mütâleâtın bana o eseri yazarken çektiğim emekleri unutturdu; hattâ "Keşki biraz daha yorulsaymışım!" dedim. Sizler müşkülpesend ⁽¹⁾ olmadıkça, biz kudemâ-yı şuarâ ⁽²⁾ için sinn-i tekaüd ⁽³⁾ o kadar yakın olmayacak!

Evet, 'El-Müşezzeb'in nahiv kısmı geldi. Sarf kısmını, şâyet kitapçılardan bulmak mümkün olamayacaksa, ehıbbâdan tedârîki çâresine bakın. Hattâ sizin dostlardan olmazsa, bizinkilerden de benim hesâbıma isteyebilirsiniz, olmaz mı evlâdım?

Bizim oğlanda 'hâfıza' denilen devletliden hiç nasip olmadığı için Arapça'dan, İngilizce'den çok sıkıntı çekecek. Ben kendisiyle uğraşsam, başka bir iş göremeyeceğim. Sonra, evlâdını pek sersem, pek geri bulan baba, kaabil değil, sinirlenmeden duramıyor. Sinirlenip bağırmaya, çağırmaya başladım mı, çocuk büsbütün alıklaşıyor. Hulâsa hayli müşkül vaziyetteyiz.

Tercemeden de ⁽⁴⁾ çok üzülüyorum. Açık Türkçe olmak, asıldan ayrılmamak, şiveler arasındaki ayrılık bâriz sûrette belli olmamak gibi nâmütenâhi kuyûd ⁽⁵⁾ adamın elini kolunu bağlıyor. İşin içinden asgarî vebâl ile yakayı kurtarabilirsek, Allâh'ın bahtiyar kuluyuz.

Senin kimyâ nasıl gidiyor? O muallim arkadaşla birleşip müzâkere edebiliyor musunuz? Yoksa okutmaktan okumaya vakit bulamıyor musun? Herhâlde:

"Noksânını bil, bir işe yâ başlama evvel;

Yâ başladığın kârı pezirâ-yı hitâm et!" ⁽⁶⁾

nasîhatını hiçbir zaman unutmamanı pederâne ihtâr ede-

(1) Müşkülpesend: Güç beğenen.

(2) Kudemâ-yı şuarâ: (burada) Şâir eskileri.

(3) Sinn-i tekaüd: Emeklilik yaşı.

(4) Kur'an-ı Kerim tercemesi.

(5) Nâmütenâhi kuyûd: Sonsuz kayıdlar.

(6) Ziyâ Paşa'ya âid olan bu beytin meâli: "Noksânını bilerek, önceden bir işe başlama. Başlayınca da o işin sonunu getir!"

rim. Zâten her zaman söylerim; biz Şarklıların yegâne kusûrumuz, Garblılar gibi sebât ehli olmayışımızdır. Her ferdimiz az çok bu nakîsa ile ma'lûl. Bizim İsviçre Sefiri Münir Bey'den ⁽¹⁾ işitmiştim, demişti ki: "Mektepte iken, bir aralık, İngilizce öğrenmek hevesine düştüm. Elimde o lisâna âid alfabe olduğunu gören Ermeni arkadaşlardan biri - ki oldukça İngilizce bilir geçinirdi - 'O ne Münir, İngilizce okuyorsun? Beyhûde zahmete girme.. Devâm edeceğin iki haftadır. Sonra bıkar atarsın...' dedi. Ben ses çıkarmadım. Ma'mâfih çok zaman geçmeden Ermeni'nin dediği oldu. Bıktım, bırakmak istedim. Şu kadar var ki, oğlanın sözü ârîma gittiği için, kendimi sıkarak güç belâ çalıştım, lisânı öğrendim. Üç beş sene sonra, Ermeni'ye Beyoğlu'nda rastgelmıştim, elini sıkarak mükâlemeye İngilizce başladım. O, bir aralık Türkçe'ye çevirmek istedi; lâkin ben inâd ederek boyuna İngilizce söyledim. Ömrümde bir defâ olmak üzere, duyduğum neşve-i zafer ⁽²⁾ işte o idi."

Kıssadan hisseyi çıkarmak sizin fetânetinize muhavvel-dir ⁽³⁾, öyle değil mi? Birâderlerin gözlerini öperim, Hâfız Yusuf'u görürsen, bana pişirdiği kahvelerden bir fincan da sana sunsun, O'nun da gözlerini öperim. Cümleniz sıyânet-i Mevlâ'ya emânet olun. Ferid Bey'e, Hayri Bey'e hürmetlerimi tebliğ etmeyi unutma evlâdım. Emin ellerinizi öpüyor. Allahısmarladık.

1 Mart 342 - Pazartesi ⁽⁴⁾.

Mehmed Âkif

(1) Amerika Büyükelçimiz iken 1945 lerde Washington'da vefât edip, nâşi Missouri zırlıslısıyla 1946 da İstanbul'a getirilen mümtaz hâriciyecimiz Mehmed Münir Ertegün. Münir Bey, daha önceden de tanıştığı Âkif Bey'le, Milli Mücadele sırasında vazifeyle bulunduğu Ankara'da berâber olmuş, İstiklâl Marşı'nın yazıldığı Tâceddin Dergâhı'nda kendisinden 'Nehcü'l-belâga'yı ve 'Hâfız Dîvânı'nı okumuştur. Garp kültüründen olduğu kadar Şark kültüründen ve tasavvufî anlayıştan da nasib alan Münir Bey, Üsküdar Özbekler Dergâhı Şeyhi Hezârfen Edhem Efendi (1829-1904) nin torunudur ve sonradan mezkûr dergâhın hazîresine defnedilmiştir.

(2) Neşve-i zafer; Zafer sarhoşluğu, keyfi.

(3) Fetânetinize muhavveldir: İdrâkinize bırakılmıştır.

(4) 1 Mart 1926.

Sofya Yakınında İhtiman'da Gaazî Mihaloğlu Mahmud Bey İmâret - Câmîi

Prof. Dr. Semavi EYİCE

“Oğlu İlyas’un dîrür Mahmûd nâm
İhtimân’dadır bular sadr-ı kirâm”

E n v e r i

(Düsturnâme, var. 106,
M.H. Yinanç bsk. s. 91)

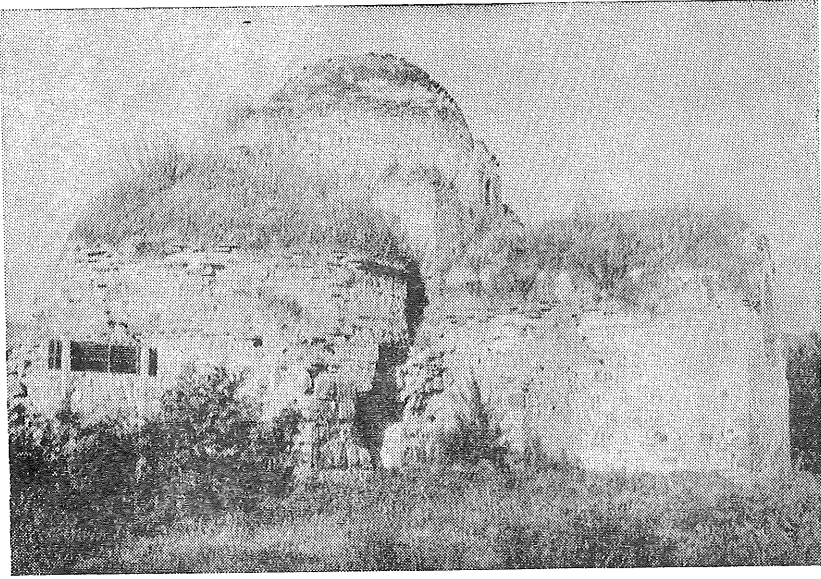
Osmanlı devri Türk mîmârîsinin ilk devrini muhteşem bir *corpus* hâlinde ortaya koyan, Ekrem Hakkı Ayverdi Bey’in eserinin ne kadar büyük bir emekle meydana geldiği, bu sâha ile uğraşanların teslim ettikleri bir gerçektir. Fakat harcanan emek ne kadar büyük olursa olsun yine de köşede bucakta gözden kaçan bâzı eserler olmaktadır. İşte burada kısaca tanıtacağımız Türk âbidesi de bugün artık millî sınırlarımızın çok uzağında kalmış, bir unutulmuş eserdir. Mîmârîsi ve yapıldığı devri bakımından Osmanlı yapı sanatının ilk devrine âit olduğundan hiç şüphe bulunmamaktadır. Hakkındaki bilgilerimiz yeterli olmamakla berâber kaybolmağa mahkûm bu târih ve sanat eserini elimizdeki imkânlar derecesinde tanıtmağı doğru bulduk.

İhtiman kasabası, Filibe’den Sofya’ya giden yolun üzerinde bu sonuncu şehre kuş uçuşu 50-55 km. kadar uzaklıktaki küçük bir kasabadır. Bir süre Doğu Rumeli eyâleti ile Bulgaristan arasındaki sınırın yakınında ve beri tarafında bir sınır kasabası olarak kalmıştır. Pek yakın târihlere gelinceye kadar Türkiye’yi Avrupa’nın Batı’sına bağlayan yol

Res. 1 — İhtiman'daki Mahmud Bey İmâret - Câmîi'nin eski bir fotoğrafı.

bu kasabanın içinden geçerci. Son yıllarda Bulgaristan'ı Doğu-Batı istikaametinde kesen bir hız yolu yapılmakta olduğundan artık güzergâh değişmiş ve İhtiman kasabası da yeni yolun dışında kalmıştır. Târih boyunca İhtiman'ın bulunduğu yer ana yol üzerinde olmuş hattâ buradan bâzı ara yollar da ayrılmıştır. Balkanların târih ve coğrafyası üzerinde değerli eserler veren Çek ilim adamı Constantin Jireçek, burada evvelce *Stoponion* adında bir durak yeri bulunduğunu ve buraya Slâvların *Stiponje* dediklerini yazar. Erken Bizans devrinde VI. yüzyılda Prokopios'da *Skupion*, 1553'de Verantius'da *Stippos* olan bu kale, Türk devrinde *İhtiman* adını almıştır. Eski kalenin harâbesinin malzemesi bu kasabaya iskân edilen çevre köyleri halkı tarafından kullanıldığından, tamâmen ortadan kalkmıştır. Geçen yüzyılın başlarında burada kalenin bâzı duvar parçalarının hâlâ görülebildiğini yine Jireçek yazmaktadır. İhtiman adı hakkında da Jireçek, bir rivâyeti tekrarlar: Burada azîz Evthymics

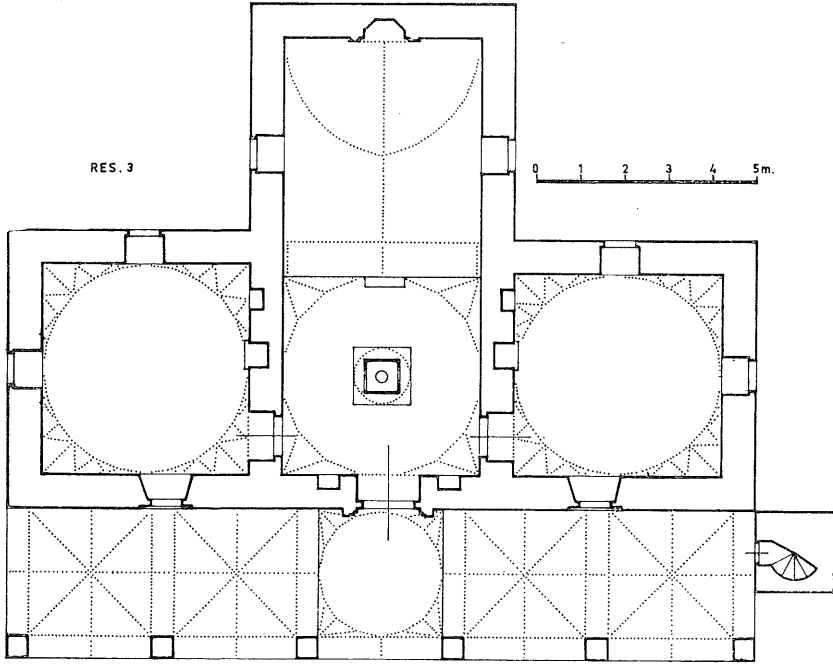
Res. 2 — İhtiman'daki İmâret - Câmii'nin 1966'daki hâli.

adına bir kilise bulunduğundan buraya Evthymios'dan bozularak İhtiman denilmiştir. Derhâl şuna işaret edelim ki, Çek târihçi bu rivâyete inanmadığını da *angeblich* (güyâ) kelimesi ile ifâde etmiştir ⁽¹⁾.

Rumeli hakkında değerli bilgiler veren sevimli seyyahımız Evliyâ Çelebi XVII. yüzyılda buradan defâlarca geçmiştir. Kasabadan bahsederken adı hakkında şunları bildirir: "Gaazî Hüdâvendigâr asrında Lala Şâhin Paşa eliyle, Bulgar'dan sulhen ve aman ile alındığından *Ahd-ü emân*'dan galat olarak *İhtiman* denilmiştir". Adı nereden gelirse gelsin, burası Osmanlı devrinde doğmuş ve gelişmiş bir Türk kasabasıdır. Bu husûsu vaktiyle kendisi de Bulgaristan Türklerinden olan merhum Osman Nûri Peremeci de ifâde etmişti ⁽²⁾. Evliyâ Çelebi Fetihden sonra hisarının yıktırıldı-

(1) C. Jireček, *Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpaesse*, Prag 1877, s. 29, 91 ve 129.

(2) Osman Nûri Peremeci, *Tuna Boyu Târihi*, İstanbul 1942, s. 134.

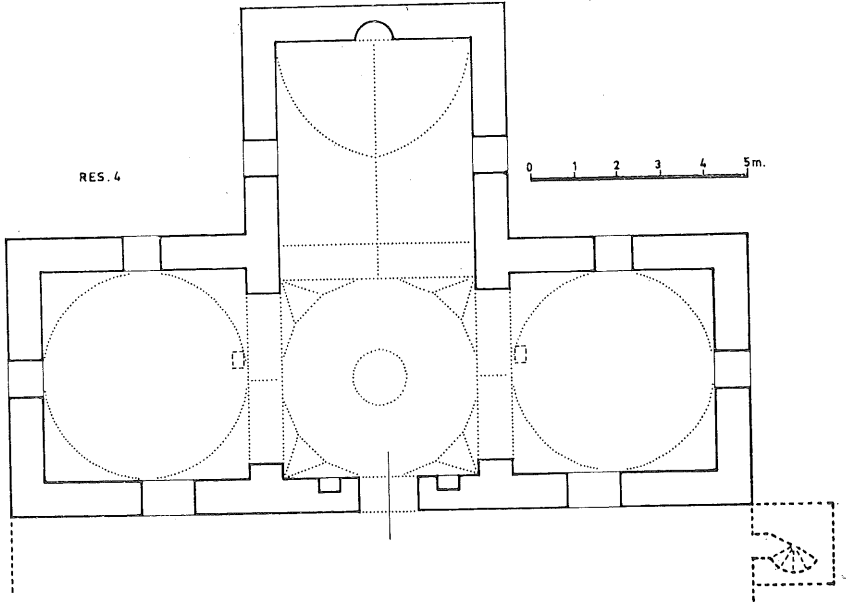

Res. 3 — İhtiman'daki İmâret - Câmîi'nin restitüsyonu.
(Çizen: Yük. Müh. Mîm. Dr. Yılmaz Önge).

ğını, yörük beylerinin ocaklığı olduğunu bildirdikten sonra, ocak beyinin Gaazî Mihalogullarından olduğunu kaydeder. O sırada 600 evli, câmilere, iki tekkeye, bir hamam, yüz kadar dükkâna ve üç hana sâhip mâmur kasabadır. Bey Büyük Hanı'nın kapısı dibinde Köprülü Mehmed Paşa'nın ket-hüdâsının H. 1070 (= 1659/60) de yaptırdığı bir çeşme vardır ⁽³⁾. Çelebi bu çeşmenin manzum târihini de verir ise de câmî hakkında hiç birşey yazmaz. Yalnız Büyük Han'a *Bey Hanı* denilmesi belki bunun da Mihal Beyoğullarının bir eseri olması ihtimâlini akla getirir.

Uzun yıllar Rumeli'de çeşitli vazîfelerde bulunan ve H.

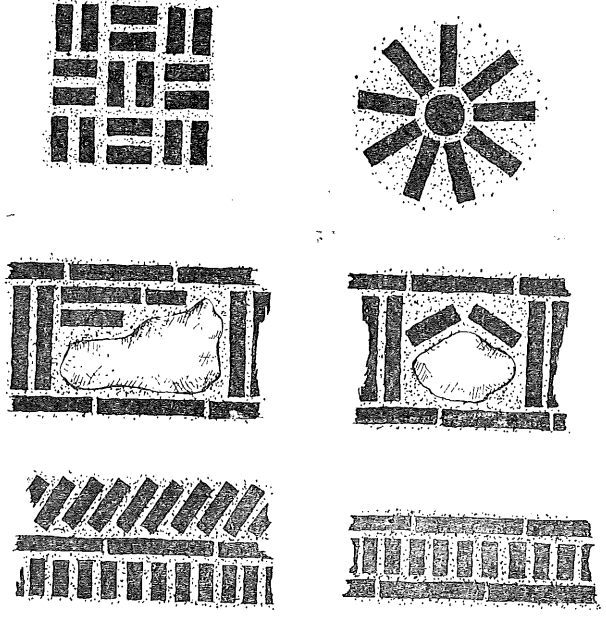
(3) Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, İstanbul 1314, III s. 390; *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* (Zuhûri Danışman baskısı) V, 1970, s. 271 - 272.

Res. 4 — İhtiman'daki İmâret - Câmiî'nin 1966'daki plân-krokisi.

1262 (= 1846) dan itibaren de yedi yıldan fazla Şeyhülislâm olan Ârif Hikmet Efendi (1786/7-1859) nin Üniversite Kütüphânesi'ndeki notları arasında da "İhtiman kasaba ve köyleri Mihaî Beyzâde Mahmud Bey vakfıdır., denildikten sonra burada şu eserler gösterilmektedir: "Câmi, hamam, kiliseden çevrilme İmâret, H. 1210 (= 1795/96) târîhli Mestçi Mustafa Ağa mescidi, Köprülüzâde kethüdası çeşmesi (3 adet), Mütevellî İbrâhim Bey çeşmesi ⁽⁴⁾. Constantin Jireçek 1891'de basılan başka bir eserinde ise, 3426 nüfuslu bu kasabanın evvelce halkının ekseriyeti Türk ve Müslüman iken, 1888'de müslümanların sayısının 142'ye düştüğünü bildirir. Yine Jireçek'in yazdığına göre, "Türklerin İstipon dedikleri Ştipon kalesi yarım saat uzaktadır ve tuğla kırıkları ile yeri belli olmaktadır. İhtiman'ın içinde sekiz köşeli (?) bir hamamın karşısında üzerindeki çifte kitâbeden anlaşıl-

(4) Üniversite Kütüphânesi — İbnülemin Mahmut Kemâl İnal kısmı, nu. 2466 ve 2475, varak 54.

Res. 5 — İhtiman'daki İmâret - Câmîi'nin duvar örgüsünde kullanılan tuğla süslemeler.

dığına göre H. 1070 (= 1660) yılında Sadrâzam Köprülü Mehmed Paşa tarafından yaptırılmış bir çeşme bulunmaktadır. Kasabanın güneyinde asırlık ağaçların gölgelediği mezarlıkta bir Gaazî Mihaloğlu tarafından yaptırılmış küçük bir câmi vardır. Bu âilenin torunları son yıllara kadar buranın mütevellîsi olarak kalmış ve burada yaşamışlardır” (5).

Ârif Hikmet Efendi tarafından ileri sürülen bu câmiin aslında bir kilise olduğu yolundaki rivâyet hakkında Jireçek bir şey söylemez. Tamâmen yanlış olan bu rivâyetin hiçbir ciddî esâsa dayanmadığı çok yıllar önce, Bulgar san'at tâ-

(5) C. Jireçek, *Das Fürstentum Bulgarien*, Wien 1891, s. 379. Çeşme hususunda Jireçek'e yanlış bilgi verilmiştir. Bu hayır eserini yaptıran, Evliyâ Çelebi'deki târih kitâbesinden anlaşıldığına göre Köprülüler âilesi kethüdâsıdır. 1840 yıllarında buraları dolaşan bir Fransız seyyahı ise ne yazık ki İhtiman'dan çok az bahseder, Ami Boué, *Recueil d'itinéraires dans la Turquie d'Europe*, Vienne 1854, I, s. 68. Bu sırada İhtiman'ın nüfûsu dört-beş bin kadardır ve kasabada çok sayıda câmi vardır. Etraf ise ormanlıktır.

rihçisi Miatev ve Mihaloğulları hakkında bir araştırma yazan Yordan Trifanov tarafından ileri sürülmüştü ⁽⁶⁾. Binâ-nın plânı ve yapısı gözden geçirildiğinde bu husus nitekim daha iyi anlaşılacak ve eserin İlk Osmanlı devrinin bir yapısı olduğu açık sûrette görülecektir. Nihâyet H. 1287 (= 1870/71) ve H. 1292 (= 1875) yıllarına âit *Tuna Vilâyeti Salnâmeleri*'nde de İhtiman'da iki câmi ve mescit, iki imâret ve medrese, iki mektep, dört han, bir hamam, bir karakol, bir anbar ve bir manastır bulunduğu yazılmıştır.

Bulgaristan'ın eski veyâ yeni seyyah rehberlerinde İhtiman'ın bu târihi eserinin hiç anılmadığı da dikkati çeker. 1861'de basılan Joanne rehberinde, İhtiman'ın dört bin kadar nüfûsa sâhip bulunduğu ve "*câmilerden anlaşıldığına göre*" bunun büyük kısmının müslüman olduğu yazılmıştı ⁽⁷⁾. Aynı rehberin 1908 ve 1921 baskılarında bu cümle artık yoktur. 1932 ve 1966'da basılan Bulgaristan rehberlerinde İhtiman'da hiç bir Türk devri eserden bahsedilmez ⁽⁸⁾. Hâlbuki İhtiman kasabasında Türk devrine âit bir târihi eserin varlığı daha 1921 yılında bir Bulgar san'at târihçisi Khristo Miatev tarafından ortaya konulmuş ve Sofia Arkeoloji Müzesi Yıllığında basılan bir makalesinde o sıralarda henüz çok daha iyi durumda olan bu eserden bahsedildikten başka, o târihlerdeki hâlini aksettiren fotoğrafları da yayınlanmıştı ⁽⁹⁾.

(6) Y. Trifanov, *Târih ve Rivâyetlerde Mihal Beyoğulları*, çev. Türker Acaroğlu, "*Ülkü - Halkevleri Dergisi*" XVI, sayı 95 ve 96 (1941) s. 390 - 398 ve 533 - 541, bilhassa s. 536.

(7) A. Joanne - E. Isambert, *Itinéraire de l'orient*, Paris 1861, s. 433.

(8) J. Petkov, *Bulgarien*, Sofia 1932; ve J. Veyrene, *Bulgarie* [Les Editions Nagel] Genève 1966, s. 377. Nüfûsun onbini bulduğunu ve burada Roma devrine âit eski kışlaların harâbelerinin görüldüğünü yazar. Acaba Roma devri kışlası denilen harâbeler, Osmanlı devrinin kervansarayı mıdır?

(9) Kr. Mitaev, *Prilosi kum sredno - vekovnata arkeologia na Bulgarski zemi, III-Starini b İhtiman i Novi han, Sofiycko*, "*Godischnik na Narodniya Arkeolosecki Muzei Sofia*" III (1921) s. 242 - 285. Elimizde sâdece notu ve resimlerin kopyası olan bu makaleyi maalesef yurdumuzdaki kütüphânelerde bulmak mümkün olmamıştır.

Yıllarca önce İlk Osmanlı devrinin bir câmi tipi hakkında bir araştırma yaparken O. Reuther'in Kaahire evleri hakkındaki bir makalesinde kısa bir not gözümüze çarpmıştı. Bunda Reuther, Bursa'da Yeşil Câmî, Yıldırım Bayezid, Murâdiye câmilerinden bahsederken aynı tipte bir yapının da Bulgaristan'da İhtiman'da olduğunu bildiriyordu ⁽¹⁰⁾. Elimizde kontrol imkânı olmadığından biz de bu bilgiyi 1963'de basılan araştırmamıza bir not olarak almış ve *"Bu tipin temsilcisi olduğu hakkındaki pek müphem bir kayıttan başka hiç bir bilgi edinilemedi"* cümlesi ile iktifâ etmiştik ⁽¹¹⁾.

Fakat bu unutulmuş eseri bulmamız ve tamâmen yok olmadan görmemiz mümkün oldu ⁽¹²⁾. 1966 yılı ağustos ayı içinde Bulgaristan'da yaptığımız bir haftalık bir tetkik gezisi sırasında önce varlığı inkâr edilen bu eseri ısrarlı isteğimiz üzerine nihâyet görebilmemiz kolaylaştırıldı. Filibe-Sofya yolunun solundan sapan bir sokağın üzerinde ve bir okulun bahçesi kenarında şekilsiz bir harâbe hâlinde duran Gaa-zî Mihaloğlu Mahmud Bey imâret câmiinin burada kaldığımız bir iki saat içinde basit bir krokisini çıkarabildik, bazı ölçülerini alabildik ve bir kaç resmini elde edebildik. Buradaki çalışmalarımız sırasında yapının içine giremedik ⁽¹³⁾. Fakat kubbelerin üstüne tırmanmak ve pencerelerden bir dereceye kadar içeriyi görmek imkânına sâhip olduk. Filibe-

(10) O. Reuther, *Die Qa'a, Festschrift F. Sarre, "Jahrbuch der Asiatischen Kunst"* II, Leipzig 1925, s. 216.

(11) Semavi Eyice, *İlk Osmanlı Devrinin Dinî - İctimâî bir müessesesi: Zâviyeler ve Zâviyeli Câmîler*, "İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmûası" XXI, sayı 1-4 (1963) s. 48.

(12) Bu geziyi sağlamış olan T.C. Dışişleri Bakanlığı Kültür münâsebetleri dâiresine ve Bulgaristan'da mihmandarım Arkeolog C. Boyaciev'e teşekkür ederim.

(13) Çok zor şartlar içinde alabildiğimiz eksik ölçüler ile çizdiğimiz kroki, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi asistanlarından Yük. müh. - mim. Dr. Yılmaz Önge tarafından temize çekilmiş ve bir de tahmini restitüsyonu yapılmıştır. Kendisine bu yardımdan dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Binanın içine giremediğimizden duvar kalınlığını ölçemedik. Bu yüzden kalınlık tahmine dayanılarak çizilmiştir.

Sofya yolundan bundan sonraki geçişlerimizde bu târihî eserin ne durumda olduğunu araştırmamız mümkün olmadı. Son olarak geçtiğimiz 1975 yılı Ocak ayında ise yukarıda da işâret ettiğimiz gibi artık yol güzergâhı değişmiş bulunuyordu.

İhtiman'daki İmâret câmii, plân bakımından ilk Osmanlı devrinin eserlerinden, bir tabhâneli câmidir. 17 m. kadar genişliğindeki cephesinin önünde evvelce bir son cemâatyeri olduğu izlerden anlaşılıyor. Fakat bu kârgir ve herhâlde beş bölümlü son cemâatyeri bilinmeyen bir devirde yıkıldığından yerine ahşap çatılı, sundurma biçiminde bir yenisi yapılmıştı. Bunun giriş delikleri muntazam bir sıra hâlinde cephede görülür. Bugün en ufak bir izi bile kalmayan minâre ise, yapının bünyesi dışında olup sağ köşede yükseliyordu. Böylece bunun sonradan inşâ olduğuna ihtimâl verilebilir. 1921'de Miatev tarafından yayınlanan fotoğraflarda bu minâre henüz tamam bir hâlde görülür. Pabuç kısmında gövdeye geçişin organik olmayan bağlantısı, şerefe çıkmasının sâde oluşu minârenin o hâli ile geç bir devirde yeniden yapılmış olduğuna delil sayılabilir.

Binânın içine geçit veren cümle kapısı bugün sâdece sivri kemeri belli olan büyük bir gedik hâlinindedir. Yanlardaki tabhâne mekânlarının son cemâatyerine açılan birer pencereleri olduğu anlaşılıyor. Bunların kapı olmadıkları zemine kadar inmemeleri sâyesinde anlaşılmaktadır. Bu kubbeli yan cepheleri 6.15 m. uzunluğunda olan tabhâne mekânlarının diğer cephelerinde de birer pencereleri vardır. Ancak 1966'da bunlar ölçüleri bile alınamaz vaziyette, şekilsiz birer gedik hâlinde veyâ örülmüş bulunuyorlardı. Üst kubbe ile örtülü bir avlu hâtırasını yaşatan kubbeli orta mekânın merkezinde olması gerekli şadırvan ile kubbesindeki aydınlık feneri ise çok önceleri ortadan kaybolmuş olmalıdır. Fakat kubbe ortasının delik oluşu aydınlık fenerinin bir izi olarak kabûl edilmelidir. Zâten binâda geç devirlerde bâzı değişiklikler yapıldığında, yanlardaki tabhâneleri orta kısımdan ayıran kemer dolgusu hâlindeki perde duvarları, bu çeşit câmilerin çoğunda olduğu gibi kaldırılmıştır. Hâlbuki burada duvar olduğu ve duvar içinde, tabhâne odala-

rını ısıtan birer ocak ve bacasının bulunduğu kubbe dibindeki muntazam bir çift menfezden anlaşılmaktadır. Herhâlde tabhâne odalarına orta mekâna açılan kapılardan geçiliyordu. Büyük kubbe sekiz köşeli bir kasnak üzerine oturuyordu. İçeride ise geçişlerin üçgen biçimli tromplar ile tîmin edildikleri görölüyordu.

Kubbeli orta mekândan bir kemerle ayrılan esas namaz mekânı, bu tip yapıların ilk örneklerinde olduğu gibi bir beşik tonozla örtölmüştür. Böylece bu kısım bir eyvan görünüşü kazanmıştır ki, aynı sistem İznik'de Nilüfer Hâtun İmâreti'nde de görölür. Bu kısım binânın esas kütlesinden 6 m. kadar bir çıkıntı hâlinde ileri uzanmaktadır. Namaz mekânı iki yan duvarlarındaki birer pencereden ve mihrâbın üstünde açılmış üçüncü bir pencereden ışık alıyordu.

İhtiman'daki İmâret câmii bizim görödüğümüzde çok harap ve perişan hâline rağmen dış duvarlarının örgülerinde de İlk Osmanlı devri Türk mîmârisinin duvar örgüsü tekniğinin güzel örneklerine sâhip olduğunu hâlâ belli edebiliyordu. Tuğlaların normal ölçüleri 31 sm. olup, kalınlıkları 5 sm. dir. Aralarında ise 2 sm. kalınlığında bir harç tabakası vardır. Duvarlar taş ve tuğlanın berâber kullanılması sûretiyle yapılmış olmasına rağmen yer yer tuğlanın verdiği imkânlardan faydalanılarak, bu malzemeden süs unsurları olarak da istifâde edildiği görölmektedir. Hattâ bâzen basit bir moloz taşın etrâfı ahenkli bir şekilde yerleştirilen tuğlalar ile çerçevlenerek, bu basit malzemeden göze hoş gelen bir tîsir elde edilmiştir. Bâzi yerlerde ise, tuğlalar şeritler meydana getirecek sûrette veyâ dama tahtası gibi veyâ balık sırtı şeklinde sıralanmıştır. Orta kubbenin eteğindeki pencereden görebildiğimiz kadarı ile, 1966'da hâlâ içeride sıva tabakalarında eski kalem işi nakışlardan ve duvarları süsleyen yazılardan bâzi parçalar duruyordu.

İmâret câmii İlk Osmanlı devri ve Klâsik Osmanlı devrinin başlarında benzerleri pek çok sayıda yapılmış olan tabhâneli câmilerin bir temsilcisidir ⁽¹⁴⁾. Duvar tekniği onun

(14) Bu çeşit yapılar hakkında bk. *yukarıda not 11'deki yazımız*. Aradan geçen yıllar içinde şu hususda daha geniş notlarımız top-

XIV. yüzyılın sonları ile XV. yüzyıllara âit olabileceğini gösteriyor. İhtiman çok geniş bir âile olan Gaazî Mihaloğulları'nın ocaklığı olduğuna göre eserin de onların hayrâtı olması ihtimâlî belirir. Aynı âilenin bir eseri de Edirne'de Gaazî Mihal İmâreti'dir ki, o da aynı biçimde bir plâna sahiptir ⁽¹⁵⁾. Topkapı Sarayı arşivinde, Çarşıkapı'daki Sadrâzam Sinan Paşa türbe ve medresesinden getirilen evrak arasında görülen H. 919 Rebiülâhır'ı başları (= 1513) târihli ve Sultan I. Selim tuğralı bir berat, "İhtiman'daki Mahmut Bey vakfının berâtı muhârebeye zâyî olduğundan Vidin sancak beyi Mehmed'in iş'arı üzerine tecdidin, yapıldığını bildirdiğine göre, İhtiman ile yakından alâkalı olan Mihaloğlu Mahmud Beydir ⁽¹⁶⁾. Mihal Oğullarının şeceresinde bir çok Mahmud Bey görülmekle berâber en akla yatkın olanı 1402 târihinde Ankara Savaşı'nda şehit düştüğü bilinen İlyas Bey'in oğlu Mahmud Bey'dir. Bahsi geçen beratta da "merhum,, Mahmud Bey'in evkâfının Fâtih II. Mehmed devrinde temlik edildiği anlaşıyor. Bu Mahmud Bey, Bulgaristan topraklarındaki aynı âilenin üçüncü koluna mensup idi ve âilenin diğer fertleri gibi akıncı ve vakıf têsiscisi bir îmarcı idi. T. Gökbilgin, onun II. Murad (1421-aralık: 1451) devrinde yaşadığını tahmin etmektedir ⁽¹⁷⁾. Mihaloğullarının İhtiman kolundan XVII. yüzyıla kadar başka bir ad bilinmemekte, ancak bu

lanmış bulunuyor. Çalışmalarımızı daha etraflı olarak bastırmağa hazırlanıyoruz.

(15) Bu çok geniş târihi âile hakkında basılmamış bir lisans tezi yapılmıştır; bk. Yaşar Gökçek, *Köse Mihaloğulları* (İ.Ü. Edebiyat Fak. Târih Bölümü tez nu. 3137) 1950; Tayyip Gökbilgin, *Mihaloğulları* maddesi, *İslâm Ansiklopedisi* VIII, s. 285-292. Gaazî Mihal Bey hakkında ayrıca bk. Tayyip Gökbilgin, *XV - XVI. asırlarda Edirne ve Paşa livası*, İstanbul 1952, s. 244 ve dv. Y. Trifanov'un *Yukarıda not 5'deki makalesinde*, değerli fakat kaynağı gösterilmemiş bilgiler olmakla berâber, esas fikri Mihaloğullarının Bulgarlığını isbata çalışmaktır. Ayrıca bk. İ.H. Uzunçarşılı, *Köse-Mihal* mad. *İslâm Ansiklopedisi*, VI, s. 914-915.

(16) Tahsin Öz, *Topkapı Sarayı Müzesinde Yemen Fâtihî Sinan Paşa Arşivi*, "Belleten" X, sayı 37 (1946) s. 174, nu. 2.

(17) Bu hususda bk. T. Gökbilgin, *İslâm Ansiklopedisi*'ndeki madde, s. 289; ve s. 290 - 291 arasındaki şecere.

târihten sonra bu kolun şeceresi tesbît olunmaktadır. Aynı koldan inen torunlardan Mehmed Safiyüddin ve Hâlit Şâzi Beylerin, âilenin İhtiman kolu hakkında yazma eserlerinde de bu hususda fazla bir bilgi yoktur. Ancak âile elindeki bazı vesîkalarda İhtiman'daki Mihaloğulları vakfı hakkında bilgi bulunmaktadır ⁽¹⁸⁾. Mahmud Râgıp Gaazî Mihâl Bey'deki bir berat H. 1048 (= 1638/39) târihinde İhtiman imâretine Mahmud Bey soyundan Mehmed Bey ile oğlu Kurt Beyin mütevellî tâyin edildiklerini bildirmektedir. H. 1208 (= 1795) târihli berat ile yine aynı soydan Numan Bey, mütevellî olmuş, H. 1267 (= 1851)'de ve H. 1306 (= 1889)'de mütevellîlik aynı âilenin başka fertlerine geçmiş, nihâyet H. 1324 (= 1906) târihli berat ile mütevellîlik Yusuf Ragıp Bey'e verilmiştir.

Bu vesîkaların hepsinde de İhtiman'daki vakfın kuru-cusu olarak Gaazî Mihaloğullarından Mahmud Bey gösterilmektedir. Bu vesîkalarda eserin vakfiyesinin bulunmadığı da açıkça bildirilmiştir. Ayrıca H. 1267 (= 1851) târihli beratla yazılı olan şu cümleler dikkate değer: "...Mahmud Bey ibni Mihâl zâviyesi, vâkîfı tarafından zaptolunmak iktiza eylediği Defter Emininin arzı meâlinden anlaşılmış idüğüne ve vâkîf-ı mûmâileyhin zâviyesi denilen sâlifüzzıkr imâretli olup... derûnunda ayende ve revende fukaraya it'âm-ı taâm olunmakta ve câmi-i şerif-i mezkûr dahî mevcut ve mâmur ve derûnunda salât-ı mefrûza edâ kılınmakta bulunduğu..." Böylece bu imâretin bir zâviye-câmi olduğu ortaya çıkmaktadır. II. Abdülhamit'in H. 1306 (= 1889) târihli yazısında ise burası "câmi-i şerif ve imâret" olarak gösterilmekte ve vakfiyesinin kayıp olduğu bildirilmektedir. Son İhtimanlı Mihaloğlu vakfı mütevellîsi Dr. Yusuf Râgıp Bey, İhtiman'daki eserleri "dokuz kubbeli ve bir minâreli bir câmi, bir fırın, bir mektep, bir medrese ve imâretten" ibâret olarak göstermiştir. Dokuz kubbeli câmi, son cemâat yeri kubbeleri tamam olduğu ve namaz mekânı tonozu da kubbe sayıldığı

(18) Bu vesîkaların kopyaları Yaşar Gökçek'in *not 15'deki* tezinde bulunmaktadır.

takdirde, esere uymaktadır. İmâret ise herhâlde avlunun bir köşesinde bulunan bir aşhâne olmalıdır.

Bu bilgilere göre, İhtiman'daki İmâret Câmii'nin, Gaazî Mihaloğullarından Mahmud Bey'in II. Murad zamânında veyâ en geç Fâtih II. Mehmed'in ilk yıllarında, XV. yüzyılın ilk yarısında veyâ ortalarına doğru inşâ edilmiş bir hayır eseri olduğunu ileri sürmek yerinde olacaktır. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi belki de aynı kasabadaki *Bey Hanı* denilen kervansaray da onun eseri idi. Herhâlde evvelce bu İmâret Câmii'nin etrafından uzanan ve artık hiç bir izi kalmayan mezarlıkta bu âilenin târihini aydınlatmağa yarayacak mezarlar ve taşları bulunuyordu. Belki de Mahmud Bey'in türbesi veyâ kabri de orada idi. Elimizdeki eksik bilgilerle bu unutulmuş değerli san'at ve târih hâtırasını tanıtırken ⁽¹⁹⁾, onun -eğer hâlâ duruyorsa -büsbütün mahvolmaktan kurtarılacak ayakta tutulmasını temennî ettiğimizi belirtmek isteriz ⁽²⁰⁾.

(19) Bu küçük yazımız, E. Hakkı Ayverdi Bey'in, *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri* (İstanbul 1972) adlı büyük eserine bir zeyil notu teşkil etmektedir. İhtiman'daki eserin Fâtih Sultan II. Mehmed devrine âit olabileceğini de gözönünde tutacak olursak, bu yazımızın iki ciltlik *Fâtih Devri* (İstanbul 1973 ve 1974) kitabına da bir zeyil notu teşkil edebileceğini söyleyebiliriz.

(20) Gaazî Mihaloğulları hakkında şu iki makaleye de bk. Mahmut R. Gaazî Mihâl, *Çavuntoğlu Kösemihâl Bahşı*, "*Türk Folklor Araştırmaları*" Yıl 10, V, no. 113 (Aralık 1958) s. 1801-1804; *İstanbul Muhâsaralarında Mihaloğulları ve... Harmanlı Mâlikânesi*, "*Vakıflar Dergisi*" IV (1958) s. 125-137.

İstanbul Üniversite kütüphanesindeki, Gaazî Mihaloğlu Mehmed Safiyüddin Bey tarafından 1315'de yazılan *Gaazî Mihal Bey ve Evlâd-ü Ahfâdının Devlet-i Aliyeye Hidemât-ı Mesbukaları* başlıklı yazma eserde (nu. T. 4610) H. 772 (= 1370/71)'de Lala Şâhin Paşa ümerâsından olan Mahmud Bey'in ovaya hâkim bir dağın tepesindeki kaleyi aldıktan sonra İhtiman'ı fethettiği yazılmıştır (s. 61 ve dev.) Kendisine etrafı ile temlik olunan bu kasabadaki bir kiliseyi câmî yaptığı, ayrıca iki imâret, bir misafirhâne ve birçok medrese ile hanikaahlar te'sis eylediği bildirilir (s. 164). Ancak bu bilgilerin kaynağı gösterilmemektedir. Bu kayıtların hepsi âilenin elindeki diğer bilgiler gibi kontrol edilmeğe muhtaçtır. Diğer taraftan şu hususu da işaret edelim ki biz yerin adında *İhtiman* yazılışını daha yaygın olduğundan tercih ettik. Buraya *Ahtaman* veyâ *Ahtıman* da denilmektedir.

RÂŞİD EFENDİ KÜTÜPHÂNESİ 'NİN KURULUŞUNA DÂİR

Nihad M. ÇETİN

Tecrübe ve bilginin yazıya emânet edilmesiyledir ki, medenî hamlelerin sırrı korunabilmiştir. Bu sebeple büyük medeniyetler, kitap ve kütüphâneyi geliştirmiş veyâ kitap ve kütüphânelerle gelişmiştir.

İslâm medeniyetinde ise kütüphânelerin ayrı bir yeri ve ehemmiyeti vardır. Çünkü bu medeniyet çevresinde mektep ve umûmî kütüphâne ibâdet yeri, yâni câmi, içinde doğdu. Meselâ hicrî II. (mîlâdî VIII.) asırda, hazırladığı eserleri câmi kütüphânelerinde herkesin istifâdesine arzeden âlimler vardı. Bu câmi kütüphânelerinde sâdece dinî mevzûlara değil, hattâ İslâm öncesi Arap şâirlerinin şiirlerini ihtivâ eden dil ve edebiyâta dâir kitapların da bulunduğu, medreselerin teşkilât-lı ve müstakil tedris müesseseleri olarak kurulup câmilerden ayrılarak onların yanında yer alışından sonra bile, câmilerde çeşitli ilimlerin okutulduğu bilinmektedir. Kütüphâne ve mektep, kucağında gözünü açtığı ibâdet yerinden aldığı kudsiyeti korumakta devâm etti. Öğrenmenin ibâdet sayıldığı bir anlayışın ve ilmin yaygın bulunduğu mûhitte bu tabîî idi.

Kayseri'de **Râşid Efendi Kütüphânesi'nin** kuruluşuna dâir bir hâtıranın kaydı, bizde kütüphâneye verilen değer

ve kudsiyeti açıkça ifâde eden müstesnâ bir vesîka sayılabilir. Bu hâtıra, kütüphânenin, bugün 5730 numarada kayıtlı eski fihristinin ilk yaprağına (1a-2a), 1335 (1917) târihinde yazılmış bulunan ve kütüphânenin kurucusunun kısa hâl tercümesi ile başlayan iki sayfalık arapça bir metinde geçer.

Bahsedilen yerde verilen bilgiye göre, kütüphâneyi kuran ve kitaplarını vakfeden Mehmed Râşid Efendi ⁽¹⁾ Üçüncü Selim devri ricâlinden ve Osmanlı Devleti'nin tanınmış siyâset adamlarından olup, Kayseri köylerinden İsbıdın'da, Sipâhî Câfer Ağa'nın soyundan 1167 (1754) yılında doğmuştur. Zamânın imkânları nisbetinde Kayseri'de okuduktan sonra, İstanbul'a gitmiş, devlet hizmetine girerek, Beylikçi kesedarlığı ve Beylikçiliğe kadar kademe kademe yükselmiş, sonra Sadâret kaleminde mektupçu ve nihâyet Reisü'l-küttâb olmuştur. Bir ara Çavuşbaşı tâyin edilmiş ve sonra ikinci defâ Reisü'l-küttâblığa getirilmiş, bir müddet Tersâne eminliğinde bulunduktan sonra üçüncü defâ Reisü'l-küttâb olmuş ve 1212 (1798) yılında ⁽²⁾, 45 yaşında vefât etmiştir. Sultan Bâyezîd Han Câmîi makberesinde, muattal çeşme şebekesinin arkasında, Reşid Paşa'nın türbesi ile Balmumcular arasında, dışardan görülebilen kabrine defnedilmiştir.

Bahsedilen yazıda, bu kısa hâl tercümesinden sonra, Râşid Efendi'nin büyük bir devlet adamı oluşu yanında kemâl derecesinde fazilet ve bilgi sâhibi olduğu belirtilerek şâirliğine temasla bir beyti nakledilir ve kütüphânenin kuruluşuna dâir şu bilgi verilir :

Râşid Efendi'nin, amcası Kocağa'nın nezâretinde yaptırdığı bu kütüphânenin inşâsı 1211 (1796) yılında bitmiş ve binâyâ 25.000 kuruş sarfedilmiştir. Râşid Efendi buraya 933

(1) Görüldüğü gibi Râşid Efendi'nin hâl tercümesi burada çok kısa anlatılmıştır. Bu hususta şu eserlere bakılabilir: Ârif Hikmet Bey, Tezkiretü's-şuarâ, Millet Kütüphanesi, nu. 788, md. Râşid; Fâtîr, Tezkiretü's-şuarâ, İstanbul, 1271, s. 112-113; Resmî Ahmed b. İbrâhîm, Sefinetü'r-rüesâ, İstanbul, 1269, s. 129-132; Şemseddin Sâmî, Kaamustü'l-a'lâm, İstanbul, 1308, III, 2245.

(2) Yukarda zikredilen eserlere göre, 15 Ramazan 1212 (: 3 Mart 1798)'de vefât etmiştir.

cild kitap gönderdi. İkinci bir parti için mühim miktarda kitap hazırlayıp bunlara da evvelkilere olduğu gibi mührünü bastığı, fakat vefâtı üzerine bu kitapların İstanbul'da Lâleli Kütüphânesi'ne konduğu söylenir. Merhum, kütüphâneye gelir getirecek bir takım mülkler, evler, bahçeler v.s. vakfetmiştir. Bunlar hakkında tafsîlâtı bilgi veren vakfiyesinde sayılan şartlar arasında kütüphânenin mütevellîliğini çocuklarına, bunların Kayseri'deki kaimmakamlığını da Câmi-i kebir'in mütevellîliğini yapan zâta bıraktığını belirtir. Râşid Efendi, kütüphâneye tâyin edilecek üç Hâfız-ı kütübün (kütüphâne memurunun), iyi insan olarak tanınmış, doğru ve güvenilir, olgun ve âlim kimselerden seçilmesini şart koşturmuştur. Kütüphânenin Hâfız-ı kütüblüğüne ilk tâyin edilenler, zamânın tanınmış âlimlerinden olup 1245 (1829)'te vefât eden Hacı Mehmed Sâlih Vahdetî, 1252 (1836)'de vefât eden Gözübüyük-zâde İbrahim ve Bahçeci-zâde Mehmed Efendilerdir.

Daha sonra bu yazıda, yukarda bilhassa işâret edilen kütüphânenin kuruluş sebebine dâir bir hâtıra nakledilir:

Anlatıldığına göre kütüphânenin yaptırılmasına şu hâdise sebep olmuştur: Adı geçen üçüncü Hâfız-ı kütüp Bahçeci-zâde Mehmed Efendi'nin İstanbul'a gelmesi üzerine, kütüphânenin vâkîfı ve bânisi Râşid Efendi, Kayseri'de bir mescid yaptırmak istediğini ⁽³⁾ bildirerek şehrin neresinde yaptırılmasının daha uygun olacağı husûsunda onunla istişârede bulundu. Mehmed Efendi ona, **"Kayseri'de, —Allah cemâatlerini çoğaltsın ve yaptırانların hasenâtını arttırsın— câmi ve mescid o kadar çok ki, bir yenisinin yapılmasına artık ihtiyaç kalmamıştır. Fakat bu şehir ilim ve tahsil diyârı, âlimler yatağı olduğu hâlde, bunların çoğu, muhtelif mev-**

(3) Yine aynı kütüphânedeki bulunan (demirbaş nu. 37) ve hicrî 1211'de Râşid Efendi tarafından, kütüphânenin inşâsına nezâret eden amcasına gönderilmiş mektuptan, onun böyle bir hayra niyetlenişinin hareket noktası anlaşılmaktadır. Nitekim merhum, mektubunda "Allâh'ın rızâsı dileğiyle, vâlideynimiz rûhu için Kayseriye'de mârifet ve delâletinizle inşâsına muvaffak olduğumuz kütüphânenin..." demektedir.

zûlarda aradıkları kitapların büyük kısmını bulamıyorlar. Şehirde bunların ihtiyaçlarını karşılayacak bir kütüphâne yok. Bu sebeple en doğru iş, onların aradıklarını bulabilecekleri bir kütüphâne yaptırmaktır". dedi, hattâ yüce Allâh'ın indinde, bu sûretle kazanacağı sevâbın bir mescid veya câmi yaptırmakla kazanılacak sevaptan daha az olmadığını tekeffül ederek tavsiyesini etrafıca anlattı. Râşid Efendi onun fikrini kabûl etti ve böylece adını dâima yaşatacak ve eserini ebedî kılacak olan bu kütüphâneyi yaptırdı...

25 Receb 1335 (17 Mayıs 1917) târihini taşıyan bu yazının, bu târihte Kayseri Müftüsü olan Ahmed Remzi Efendi tarafından (yâni bir müftü tarafından) yazılmış olması ayrıca belirtilmeye değer.

Târihi XII. asra, Dânişmend-oğullarına kadar çıkan Ulu Câmi'ye bitişik olarak inşâ edilen bu güzel kütüphâne, hergün, kitabın, ilmin değerini hatırlatmaktadır.

Râşid Efendi'nin hepsi cildlenmiş, husûsî kılıflar içindeki değerli koleksiyonu, sonraları daha da zenginleşmiştir. Hâlen 1500 kadarı yazma, 14'ü Müteferrika baskısı olmak üzere 11.000 civârında kitabı bulunan bu kütüphâne, bilhassa yazma eserler bakımından (4) Anadolu'nun sayılı kütüphânelerinden biridir.

(4) Bu satırların sâhibi, gerek Râşid Efendi, gerekse kurduğu kütüphâne hakkında daha başka bâzı vesîkalara da dayanarak etraflı bir yazı hazırlamaktadır. Kütüphanenin ihtivâ ettiği kıymetli yazmalar hakkında da bu yazısında tafsîlatlı bilgi vereceğini ümid etmektedir. Şimdilik bu koleksiyona dâir bir fikir edinebilmek için 1951'de İstanbul'da akdedilen XXII. Milletlerarası Müsteşrikler Kongresi münâsebetiyle Türkiye kütüphânelerinden seçme sûretiyle bâzı mühim eserleri tanıtan şu listeye bakılabilir: Une liste des manuscrits choisis parmi les bibliothèques (Bibliothèque de Râşid Efendi), İstanbul, 1951.

Kubbealtı'ndan Haberler :

★ 1971 senesinden beri çalışmalarına devâm eden Kubbealtı Klâsik Türk Mûsikîsi korusu tarafından Yusuf Ömürlü idâresinde 31 Mart 1975 Pazartesi gecesi Harbiye - Kenter Tiyatrosu'nda bir konser tertiplenmiştir. Konserin misâfir san'atkârları Niyâzi Sayın ve Recep Birgit'tir. Sûz-nâk ve hüizam makaamında eserlerin yer aldığı bu konser ciddî ve gayretli çalışmaların memnûniyet verici bir neticesidir.

★ Prof. Dr. Fâruk Kadri Timurtaş ve yardımcıları tarafından hazırlanmakta olan Misâlli Büyük Türk Lûgati çalışmaları devâm etmektedir. Büyük bir boşluğu dolduracak olan bu eser şimdiden geniş bir mûhit tarafından sabırsızlıkla beklenmektedir. Kubbealtı bu mühim kültür hizmetini tamamlamak için bütün imkânlarını seferber etmekte ve olağanüstü bir gayret sarf etmektedir.

★ Hamiyetli vatandaşlarımız kıymetli üniversite talebelerine burs olarak verilmek üzere imkânlarına göre ayda 50, 100, 200 T.L. teberrûda bulunmaktadırlar. Bu teberrûlar cemiyetimiz vâsıtasıyla gençlere intikal ettirilmektedir.

★ Muhterem Nihad Sâmi Banarlı'nın Türkçenin Sırları isimli müstesnâ kitabının; Kubbealtı'nca 2. baskısı yapılmıştır. Eser beklenen alâkayı fazlası ile görmektedir.

★ Kültür Bakanlığı'nca tertip edilen 2. Türk Yayın Kongresine Mecmûamız adına M. Nermin Pekin iştirâk etmiş ve kongreye bir tebliğ sunmuştur. Bu tebliği okuyucularımıza takdîm ediyoruz.

MİLLÎ KÜLTÜR ve MİLLÎ TERBİYE (1)

Nermin PEKİN

Milletimizin sâdece *halk* ve *halklar* hâlinde, yâni şuûrsuz bir sürü olarak yaşamasını istemiyorsak çocuklarımıza herşeyden önce kuvvetli bir millî kültür ve millî terbiye vermeliyiz.

Hâlbuki, nedense nesiller boyu Türk çocuklarına, târihimizin edebiyâtımızın, dilimizin, mûsikîmizin, geleneklerimizin, hulâsa kültürümüzü meydana getiren herşeyin kötü olduğuna dâir bir inanç verilmiş, mâzî dâimâ suçlu gösterilmek istenmiş, mâziye bağlılık gerilik sayılmış, bize kuvvet ve cesâret verecek bu ıftihar kaynağı bir zehirli su gibi nesillerin dimağına akıtılmıştır. Evlâdlarımızı bu anlayıştan bu yanlış yoldan kurtarmak mecbûriyetindeyiz.

*Ahlâfa döner, korkarım eslâfa hücumu
Mâzisi yıkık milletin âtisi olur mu?*

diyor, şâir; olmaz, olamaz elbette. Şu hâlde dayandığı köklerin, temellerin sağlam olduğuna îmân edecek nesiller yetiştirmek, çocuklarımızı bu yanlış yoldan kurtarmak mecbûriyetindeyiz. Bunun için de milletimizin mâzîden gelen fazî-

(1) Not: Bu yazı 27 Ocak 1975 târihinde Kültür Bakanlığınca Ankara'da toplanan 2. Türk Yayın Kongresine, mecmûamız adına ıftirak eden Nermin Pekin tarafından tebliğ olarak verilmiştir.

letlerini, ırkî ve millî husûsiyetlerini belirten kuvvetli bir yayına ihtiyaç vardır.

Çocuklarımıza daha bebek yaşlarında söylediğimiz ninnilerden, masallardan başlayarak milletimizin fazîletlerini öğretecek motifleri işleyen eserler hazırlamalıyız. Çocuk daha konuşacak yaşa gelirken Türk çocuğu olmanın gurûrunu duymalı, göğsünü gere gere “*Ben Türk’üm*” demeli, böyle bir ruh hâliyle yetiştirilmelidir.

Bugün dünyâ medeniyetini geliştiren milletlerin hepsi, çocuklarına kendi kültürlerini verecek bir zemîn hazırlamağı aslâ ihmâl etmemişlerdir.

Bizim târihimiz, destanlarımız, yaşadığımız sosyal hayatın temel prensipleri böyle bir millî rûhu verecek malzeme ile doludur.

Meselâ; destanlarımız bu mevzûda ele alınması icâp eden en faydalı kaynaklardır. Çünkü destanlar ilk bakışta samîmî ve sevimli bir masal çehresi göstermekle berâber hakikatte millî ve medenî kuruluşlarımızdaki sırları önümüze serecek zengin tefekkür ve san’at hazîneleridir.

Türk milleti asırlar boyu yarattığı bu destanlarda millî rûhunu aksettirmiş, imânın, kahramanlığın, vefânın sadâkatin, doğruluğun, vicdânın, insan sevgisinin ecdâda hürmetin en güzel örneklerini vermiştir.

Târihimizden ve destanlarımızdan toplayacağımız bu motiflerden, ninniler, masallar, hikâyeler çıkarmak, ilk okul çağındaki çocuklara derslerinde hattâ oyunlarında hâkim olacak bir çocuk edebiyâtı meydana getirmek mümkündür. Çocuklarımız bu temelden yükselecek eserler yoluyla milliyet ve medeniyetimizin hangi esas unsurlardan meydana geldiğini öğrenmeli, Orta-Asya’dan başlayarak Anadolu’yu ve Balkanlar’ı Türk vatani hâline getiren rûhu tanımalı ve bununla övünmelidir.

Meselâ Ergenekon’dan, Çin-Türk savaşlarından, yüzlerce hikâye, masal, şiir, hattâ tiyatro eseri çıkarmak mümkündür.

Orhun Kitâbeleri’ndeki o azimli milliyetçilik rûhu, mil-

let sevgisi; küçük büyük hikâyeler, romanlar, tiyatro eserleri hâline getirilebilir.

Göçlerden, Anadolu'nun Türkleşmesinden, Malazgird'den İstanbul fethinden başlayarak Çanakkale ve İstiklâl Mücadelelerine kadar uzanan muhteşem târimimizden ilham alan ve Türk milletinin rûhunu meydana koyan binbir destânî târihî hikâye, Türk çocuk ve hattâ gençlik edebiyâtının çekirdeği olabilir.

Kovboy filimleri, Teksas, Tom Miks resimli romanları yerine, çocuklarımızın eline Türk Akıncıları'nı konu alan câzip resimli romanlar verilebilir.

Târimimiz boyunca bizi büyük millet hâline getiren millî terbiyemizi, sosyal hayatımızın iman temeline dayanan prensiplerini, ticâret, san'at, zenâat, esnafılık hayatımızı aksettiren filimler, eserler, tiyatrolar, romanlar yazılabilir. —Fakat bâzı eserlerimizde olduğu gibi karikatürize edilerek alay mevzûu hâline getirilerek değil—Bu eserlerde Türk milletinin imânî rûhunun bütün bir cemiyet sathına ne ölçüde hâkim olduğu belirtilerek gösterilmelidir.

Tâ ki Türk çocukları;

Şâire :

Ben de bir vârisin olmakla bugün mağrurum

dedirten gurûru duysunlar.

Türk gençlerini geri millet kompleksinden kurtarmalı, yıllarca dilimizi, san'atımızı, edebiyâtımızı hulâsa kültürümüzü küçük gören bayağı ve basit bulan zihniyetten uzaklaştırmalı, rûhumuza uymayan şuûrsuz taklitçilikten korumalıyız.

Bunun için çocuklarımızı ve gençlerimizi, kendi kültürümüzü ve millî terbiyemizi verecek sürekli bir yayın ve eğitim politikası tâkip ederek, yayının bütün vâsıtaları ile bu têsir ve telkin altında yetiştirebilir, bu temellerden yükselecek eserlerle besleyebilirsek milliyetimizi ve varlığımızı sağlam bir istikbâle ulaştırabiliriz.

NİSAN GAZELİ

Âlem yine şâd olmada nisan gelesi
Canlandı havâ, dilde temâşâ emeli

Bir nazlı tebessümle tulû etti bahar
Hüsnüyle nazar kıldı güzeller güzeli

Gök-kubbeyi doldurmada bir özge sadâ
Binbir dereden seller akar zemzemeli

Mevsim ki bahardır salınır serv-i revân
Seyrâna varıp seyr-i cemâl eylemeli

Bâkî gibi gülzâre nîgâh etti, kalem
Güliden yedi reng aldı, bu nisan gazeli...

BÂKÎ BİLGİN

- KİTAPLAR -

Prof. Jacques Austruy, *Kapitalizm, Marksizm ve İslâm*,
Çev: Dr. Agâh Oktay Güner, Hülbe Yayınları-3, Ayyıldız
Matbaası, Ankara, 1974, XXXIV+124 sayfa, 10.— TL.

Tanıtmaya çalışacağımız eser, Prof. Jacques Austruy'nin "*İslâm Face au développement économique*" adlı kitabının Dr. Agâh Oktay Güner tarafından yapılan tercemesidir. (İktisâdî Gelişme Karşısında İslâm) diye çevrilmesi aslına daha uygun olacağı hâlde niçin bu şekilde isimlendirildiğini, mütercim Önsöz'de şöyle anlatır: "*Eser okunduğu zaman Kapitalist ve Marksist sistemlerin kalkınma metod ve stratejileriyle, bir dünyâ görüşü ve hayat sistemi olarak ele alınan İslâm Dini'nin karşılaştırıldığı görülür. Bu yapısı, bizi "Kapitalizm, Marksizm ve İslâm" ifâdesinin uygun olacağı sonucuna götürmüştür.*

Mütercimin Önsöz'ünü Paris İktisâdî İlimler ve Hukuk Fakültesi Profesörü André Piettre'nin Önsöz'ü tâkip etmekte ve kitap üç bölümden meydana gelmektedir: 1) *İslâm'ın Durumu ve Büyümenin Yeni Şartları* 2) *İslâm'ın Batı Ekonomik Büyüme Modellerine Uygun Olmayışı* 3) *İslâm'ın İktisâdî Temâyülü.*

Mütercim Önsöz'ünde tercemesini sunduğu eserin yazarı için şöyle diyor. "*Bir Hristiyan'dan beklenilmesi mümkün objektiflik içerisinde (İslâm) dininin hâkim olduğu ülkelerin kalkınma stratejilerine eğilmektedir. Verilen örnekler içerisinde Türkiye yoktur. Bunda Türkiye'nin lâik bir ülke olmasının önemli sebep olduğu düşünülebilir...*" (VI. s.) Önsöz'de en çok üzerinde durulan Kapitalizm ve Marksizm hakkındaki fikirlerdir: "*Kapitalizm, çağımızın batı toplumlarının gelişmelerinin sonucunda verdikleri meyvadır. Başlangıçta ağır ve fakat XVIII. asırda hızlanmış olan gelişme, XX. asrın başında sisteme şeklini ve bütünlüğünü vermiştir. Mübâdele bu sistemin özüdür, kâr esasına dayanır, Dünyâ çapında kadroların (şirket, çok milliyetli şirketler) gelişmesi, gittikçe karmaşık hâl alan faaliyet şekilleri, mükemmel vasıfların kullanılmasını mümkün kılan teknik gelişme ve bütün bunların serbestçe cereyan ettiği iktisâdî serbestî rejimi, sistemin karakteridir*" (VII. s.).

"Kapitalist sistemin kültür özü Hristiyanlıktır. Bu sistem gittiği bütün ülkelere Avrupa kültürünü, kilisenin tésirlerini de beraberinde götürmüştür". (VIII. s.).

"Kapitalizm'e antitez olarak doğan ve Sovyet Rusya'da gelişme ortamı bulan Marksizm, kollektivist metodları bütün dünyaya yaymayı gâye bildi. İkinci Cihan Harbini tákiben müttefiklerin karşılıklı olarak işgál ettikleri topraklardan çekilmekte gösterdikleri yavaşlık, bilhassa Sovyet Rusya'nın işgál ettiği ülkelerde, kendine bağlı "Halk Cumhúriyetleri" kurma yolundaki çalışmaları, savaş sonrası bloklaşmanın ilk basamağı olmuştur." (IX. s.)

Amerika kapitalist sistemin temsilcisi olmuş ve Marksist Sovyet Rusya ile dünyâ hâkimiyeti mücâdelesine girmiştir. Bu iki blok karşısında az gelişmiş ülkelerin hâlini mütercim şöyle anlatmaktadır: "Bugün Üçüncü Dünyâ Ülkeleri'nin büyük çoğunluğu Müslüman memleketleridir. Bunların bir kısmı eski Osmanlı İmparatorluğu'nun parçaları, bir kısmı da istiklâlini henüz sağlamış Afrika'daki Müslüman devletlerdir (XI. s.)

"Burada büyük mütefekkir İkbâl'in engin kültürü ve müstesnâ imânından süzölen şu hakikate eğilmemiz zarûridir: "İslâmiyetin Peygamberi'ni eski dünyâ ile modern dünyâ arasında durmuş görürüz. Bildirmiş olduğu vahyin kaynağı cihetinden Hz. Peygamber eski dünyâya, bildirmiş olduğu vahyin rûhu bakımından ise modern dünyâya bağlıdır. Onun şahsında hayat, yeni istikametine uygun yeni bilgi kaynakları keşfetmiştir. İslâm'ın doğuşu istikrarlı aklın doğuşudur. İslâmiyet nübüvvetin nihâyet bulması lüzumunu keşfetmekle, onun kemâl derecesini bulduğunu gösterir. Bundan iyice anlaşılır ki, hayat müebbeden kendisini sevk ve idâre eden dizginler içerisinde kalamaz. İnsanın da kendini tamâmiyle idrâk etmesi için sonunda kendi kaynaklarına güvenmesi ve bunlarla kendini idâre etmesi lâzımdır. Bu itibarla, İslâmiyet râhipliği menetmekle ve mîras yoluyla geçen hükümdarlığı reddetmekle, Kur'an-ı Kerim beyânına göre akla ve tecrübeye hitap etmekle, tabiat âlemini ve beşer târihini bilgi kaynağı göstermekle peygamberliğin son bulduğu hakkındaki telkinini desteklemek istemistir." Müslüman haysiyetli yaşamaya ve yaşatmaya mecburdur. İlâhî emirler, akıl onun yol göstericileridir". (XII. s.)

"Biz Üçüncü Dünyâ Ülkeleri'nin Marksist veya Kapitalist modelle vakit ve kaynak kaybettikleri inancındayız. Bu ülkeler millî yapılarına dayalı, kendi gerçekleri ile kalkınma stratejilerini tesbît etmek mecbûriyetindedir." (XIV.s) diyen mütercim, Türkiye'nin şartları ve târihi tecrübesinin ışığında Millî Model ile kalkınacağına inandığını belirterek şöyle devam ediyor: "Ülkemizde yirmidört yıllık çok partili siyâsî hayatımız, acı politik çekişmelerle doludur. Bu dönem ciddi kalkınma problemleri yerine, yüzeyde kalan, çoğu emper-

yalızmin telkin ettiği kısır münakaşalarla geçmiştir ve geçmektedir. Bu süre içerisinde vatandaş üzerine düşen vergisini ödemiş, gereken fedakârlığı göstermiştir. Açlığın ve tokluğun ızdıraplarını sükûnetle omuzlamıştır. Fakat, idâreci kadro hiçbir vakit bu potansiyeli millî kalkınma yönünde harekete geçirememiştir. İçerisinde bulunduğumuz şartlar değerlendirilerek: “Türk milletini, belirli bir teknoloji ve sanâyileşme seviyesine çıkarmak için bu fevkalâde döneme has olmak üzere, bir kuruluş devresine ihtiyaç vardır”. Bu maksatla hazırlanacak Türk kalkınma stratejisini: 1) Milliyetçilik, 2) Kuvvetli iktidar yapısı, 3) Sosyo-Ekonomik hedefleri gerçekleştirecek ruh ve fikir yapısına sâhip münevverler yetiştirecek tedbir ve politikalar teşkil edecektir”, (XIV-XV. s.) “Araştırma ve uygulamaların ortaya koyduğu hakikat; ülkelerin içtimâî yapısı, kültür şartları ve târihî gerçeklerine uygun kalkınma sistemlerinin olduğudur. Bunu her ülke kendi şartları içinde gerçekleştirecektir. Bugün, millî kültür ve şuurdan mahrum olanlar Türkiye’yi Marksist-Leninist modelin içine itme gayreti içindedir. Tek bir teorinin varlığından başka hiçbir gerçeği kabul etmeyen bu zihniyet “teori yüzünden körleşmiş, bir ortaçağ doğması içindedir. Bunlara sorulacaktır: Neden Japon modeli değil de komünist model? Neden millî model değil de enternasyonel model? Taklit modellere esâret neden? Millî modelde, “İslâm dîni”nin büyük ağırlığı olacaktır. “Türk kavmi İslâm imânını benimserken, sanki ezel gününde ölçüsü ölçüsüne, biçilmiş bir kaftan giyer gibi bu yapıcı râhu, bu arııcı inancı sırtına geçirir geçirmez, medeniyetler kurdu, cihangir oldu. Şimdi ise, bir başka âlemde dokunmuş, boyu boyuna uymayan, ölçüsü ölçüsünü tutmayan bir libâsın sıkıntısı içinde arpa boyu yol alamıyor”. (XVII. s.)

Önsöz’ünün sonlarında, Türkiye’nin kalkınacağına ve büyüyeceğine olan inancını tekrar dile getiren sayın Dr. Ağâh Oktay Güner’in, aydınlarımız hakkındaki görüşleri, oldukça önemlidir: “Münevverlerimiz dinimize, dilimize, târihimize, millî kıymet hükümlerimize; en az elinizdeki eserin müellifi kadar saygılı ve ölçülü olmayı bilmek zorundadır... Aksi hâlde vatanperverlerin yarınki Türkiye’sinde köksüz aydınlar büyük yalnızlık içinde kalacaklardır. Vakit varken uyanmaya, disiplinle çalışmaya, millî değerlerimizde birleşmeye koşalım... (XVIII. s.)

André Piettre, tanıtımını yapmağa çalıştığımız eserin aslına yazdığı Önsöz’de Jacques Austruy için, “İslâm iktisâdî’nin zor olan gelişme problemini ehliyetle inceleyebilecek vasıfta olduğunu ortaya koymuştur.” diyor ve bugün, geleceğimize âit askıda olan iktisâdî problemlere saygı duyan her iktisatçının özellikle şu iki noktada J. Austruy’e minnettar kalacağını belirtiyor: “1) Austury, gelişme yolundaki ekonomiler için; Kapitalizm ve Marksizm’in mecbûrî yolları dışında diğer yolların varlığını göstermiştir. Bunlardan ne Kapitalizm ne de Marksizm İslâmîyetle uyumsuz. 2) İslâm’ın iktisâdî gelişmesi

ancak tekâmülcü bir mânâda kanallze edilebilir ve bu muhteşem canlı kudret *Kur'an'ın özünde mevcuttur.* (XXIV. s.)

Dilimize çevrilen bu eserin *Sonuç* bölümünde ise, “İslâm iktisâdî olayı şüphesiz günümüzde iktisâdî büyümei zarûri imişçesine hâkimiyetleri altına alan iki sistemin (Kapitalizm ve Marksizm) psikolojik ve sosyal şartlarına tâbi olmayacağını isbat edecek” (119. s.), denmektedir.

Az gelişmiş ülkelerde bugüne kadar tatbik edilen Kapitalist ve Marksist kültüre dayalı kalkınma gayretleri hangi sonuçları vermiştir? Az gelişmiş İslâm âlemi memleketlerinin Kapitalist veya Marksist modellerle temelde uyuşması neden mümkün değildir? Bu âlemin içinde bulunduğru medeniyet buhranından, kıymetler anarşisinden kurtuluş çâreleri nelerdir? Bütün bu mes'elelere iktisâdî kalkınma ve sosyal yapı uzmanı olarak Prof. Austruy'nin ehliyetle verdiği cevapları içine alan güçlü bir araştırma eserini, tercemesi ile dilimize kazandıran sayın Dr. Agâh Oktay Güner'e teşekkür ederiz.

Münir ATALAR

İ.F.C.

YAHYÂ KEMÂL ENSTİTÜSÜ

Takdîm eder :

YAHYÂ KEMÂL'ın

son neşriyâtı

Kendi Gök Kubbemiz (beşinci tab'ı, 60 ıncı bin)	25 Lira
Eski Şiirin Rûzgârıyla (ikinci tab'ı, 20 inci bin)	15 "
Azîz İstanbul (üçüncü tab'ı, 35 inci bin)	25 "
Eğil Dağlar (üçüncü tab'ı, 35 inci bin)	25 "
Târih Musâhabeleri	25 "

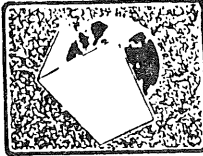
Tercüman

Amerika'da
41 şehir alevler içinde

**TÜRKİYE'NİN OFSET BASKILI
EN BÜYÜK GAZETESİDİR**

Teleks kod.

İstanbul 253
İstanbul 179
Ankara 9
İzmir 27
Adana 23

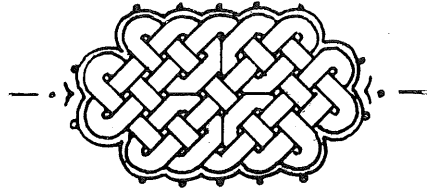
Tercüman

En seri ve doğru haber- En mü.
kemmek fıkra - En güzel magazin
ve şahane Spor sayfaları.

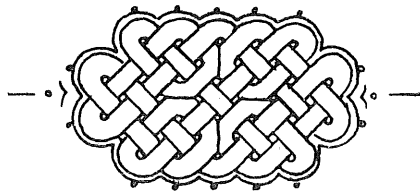
Hürriyet

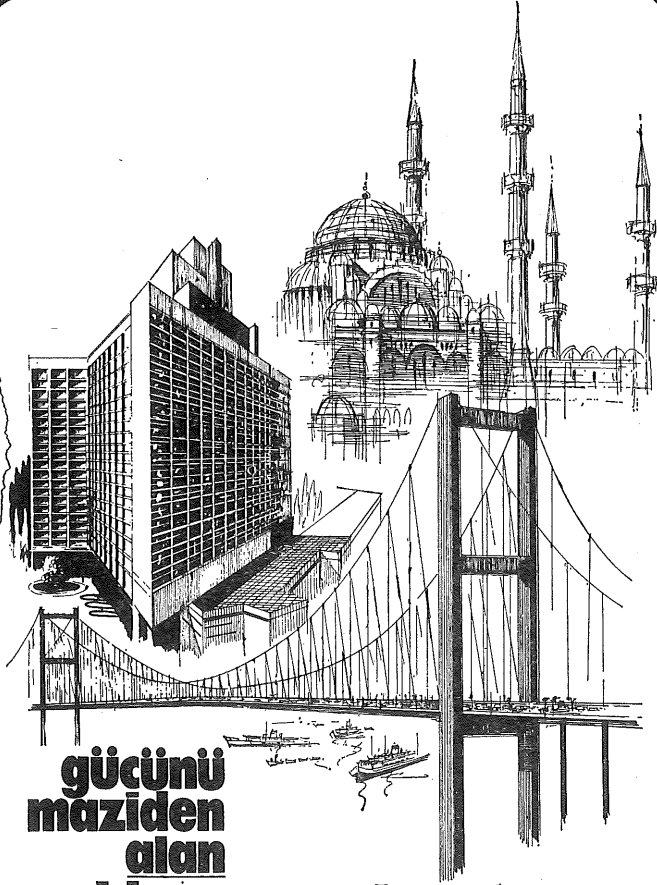
**sizi
HERSEYDEN
HABERDAR
EDER**

ÜLKER BİSKÜVİLERİ FABRİKASI

*Milli kültürümüze hizmet
eden müesseselere yardım
etmekle iftihar duyar.*

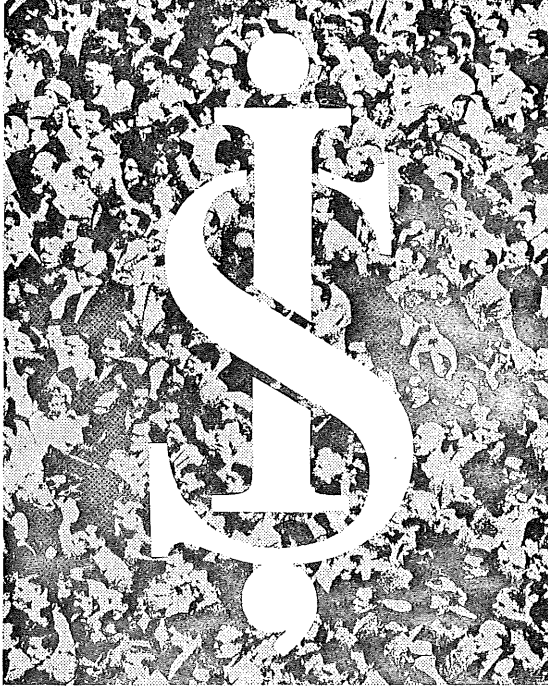

**gücünü
maziden
alan
istikbale güvenle bakan**

**TÜRKİYE
VAKIFLAR
BANKASI**

**milyonların
sevgilisi...**

TÜRKİYE İS BANKASI

paranızın... istikbalinizin emniyetidir